

Vliv vztahu matky a dcery v adolescenci na vznik problémového chování

Bc. Gabriela Štimplová, DiS.

Diplomová práce
2013

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně

Fakulta humanitních studií

Ústav pedagogických věd

akademický rok: 2012/2013

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: Bc. Gabriela Štimplová, DiS.
Osobní číslo: H110023
Studijní program: N7507 Specializace v pedagogice
Studijní obor: Sociální pedagogika
Forma studia: kombinovaná

**Téma práce: Vliv vztahu matky a dcery v adolescenci na vznik
problémového chování**

Zásady pro vypracování:

Zpracování rešerše a studium odborné literatury.

Vymezení pojmů a teoretických východisek z oblasti vývojové psychologie, mezilidské komunikace a konfliktů.

Příprava metodiky výzkumné části.

Realizace kvantitativního výzkumu s využitím dotazníku.

Zpracování a vyhodnocení získaných dat, včetně jejich interpretace.

Prezentace výsledků výzkumu, jejich shrnutí a doporučení pro praxi.

Rozsah diplomové práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování diplomové práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

FABER, Adele a Elaine MAZLISH. Jak mluvit, aby nás teenageři poslouchali, jak naslouchat, aby nám teenageři důvěřovali. Brno: ComputerPress, 2007. ISBN 978-80-251-1514-5.

FORD, Judy a Amanda FORD. Between mother & daughter. Boston: Red Wheel / Weiser, 1999. ISBN 1-57324-164-4.

NOVÁK, Tomáš. Vztah matky a dcery. Praha: Grada, 2008. ISBN 80-247-2076-0.

ŠPAŇHELOVÁ, Ilona. Komunikace mezi rodičem a dítětem. Praha: Grada Publishing, a.s., 2009. ISBN 978-80-247-2698-4.

VÁGNEROVÁ, Marie. Vývojová psychologie I.: Dětství a dospívání. Praha: Karolinum, 2005. ISBN 9788024609560.

Vedoucí diplomové práce: **PhDr. Mgr. Ivana Marášková**
Ústav pedagogických věd

Datum zadání diplomové práce: **30. listopadu 2012**

Termín odevzdání diplomové práce: **26. dubna 2013**

Ve Zlíně dne 14. února 2013

doc. Ing. Anežka Lengalová, Ph.D.
děkanka

Mgr. Jakub Hladík, Ph.D.
ředitel ústavu

PROHLÁŠENÍ AUTORA DIPLOMOVÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním diplomové práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby ¹⁾;
- beru na vědomí, že diplomová práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k nahlédnutí;
- na moji diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3 ²⁾;
- podle § 60 ³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60 ³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – diplomovou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování diplomové práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky diplomové práce využít ke komerčním účelům.

Prohlašuji, že

- elektronická a tištěná verze diplomové práce jsou totožné;
- na diplomové práci jsem pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval. V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.

Ve Zlíně ..6.3.2013.

---

1) zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací:

(1) Vysoká škola nevydávalečně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledku obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlížení veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, opisy nebo rozmnoženiny.

(3) Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.

2) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:

(3) Do práva autorského také nezasahuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, užije-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacího zařízení (školní dílo).

3) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:

(1) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst.

3). Odpírá-li autor takového díla udělit svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.

(2) Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užít či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.

(3) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělku jím dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlíádne k výši výdělku dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.

ABSTRAKT

Diplomová práce zachycuje obraz vztahu matek a dospívajících dcer a jeho vliv na problémové chování. Podrobněji se zabývá adolescencí jako životní vývojovou etapou, ve které probíhají změny tělesné, kognitivní, emocionální a sociální. Pozornost je soustředěna na vztahy s rodiči, především pak s matkou, v závislosti na citové vazbě. Praktická část je rozdělena na čtyři stěžejní oblasti: oblast rodičovského zájmu, vřelosti, kontroly/důvěry a nestálosti výchovy, které jsou dále zkoumány v souvislosti s případným problémovým chováním.

Klíčová slova: matka, dospívající dcera, vztah, citová vazba, vřelost, kontrola, důvěra, problémové chování.

ABSTRACT

This thesis describes the relationship between mothers and their adolescent daughters as well as its influence on problem behaviour. It also gives an in-depth study on adolescence as a transitional stage of human development in which physical, cognitive, emotional and social changes occur. Special attention is paid to the parent – adolescent relationship, mainly to the mother – daughter one, depending on the emotional bond. The practical part is divided into four key areas: the parents' interest, the warmth of feelings, the control / trust and the inconsistent upbringing. These are dealt with in more details in connection with potential problem behaviour.

Keywords: Mother, adolescent daughter, relationship, emotional bond, warmth of feeling, control, trust, problem behaviour.

Na tomto místě bych ráda poděkovala PhDr. Mgr. Ivaně Maráškové, vedoucí diplomové práce a prof. PhDr. Miroslavovi Chráskovi, CSc. za odborné vedení, cenné rady, připomínky a podněty při zpracování této diplomové práce.

Prohlašuji, že odevzdaná verze bakalářské/diplomové práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

"V žádném jiném stadiu životního cyklu... nejsou si tak těsně blízké, příslib objevení sebe samého a hrozba ztráty sebe samého." (Erikson)

OBSAH

ÚVOD	10
I TEORETICKÁ ČÁST	12
1 ADOLESCENCE	13
1.1 ADOLESCENCE Z POHLEDU VÝVOJOVÝCH TEORIÍ	13
1.2 STŘEDNÍ ADOLESCENCE.....	14
1.2.1 Hlavní znaky psychického vývoje v období střední adolescence	14
1.2.2 Kognitivní vývoj.....	15
1.2.3 Emoční projevy	16
1.2.4 Sociální vývoj.....	16
2 VÝZNAM RODINY V OBDOBÍ ADOLESCENCE	19
2.1 ZÁKLADNÍ TYPY VÝCHOVNÝCH PŘÍSTUPŮ V RODINĚ.....	20
2.2 VZTAHY S RODIČI.....	23
2.3 MATKA JAKO CITOVÁ OPORA	23
2.4 CITOVÁ VAZBA.....	25
2.4.1 Citová vazba v adolescenci	25
2.4.2 Význam citové vazby	26
2.4.3 Typy citové vazby v adolescenci.....	27
3 ROZDÍL MEZI PROBLÉMOVÝM CHOVÁNÍM A PORUCHOU CHOVÁNÍ V ADOLESCENCI	30
3.1 PŘÍČINY VZNIKU PORUCH CHOVÁNÍ.....	31
3.2 MOTIVY PORUCH CHOVÁNÍ.....	32
3.3 VÝVOJOVĚ PODMÍNĚNÉ ZMĚNY CHOVÁNÍ V OBDOBÍ ADOLESCENCE.....	33
3.4 TYPY PORUCH CHOVÁNÍ	33
3.4.1 Lhaní.....	33
3.4.2 Útěky a toulání, záškoláctví	34
3.4.3 Krádeže	35
4 SHRUTÍ TEORETICKÉ ČÁSTI	37
II PRAKTICKÁ ČÁST	38
5 METODOLOGIE VÝZKUMU	39
5.1 VÝZKUMNÝ PROBLÉM A CÍL VÝZKUMU	39
5.2 VÝZKUMNÉ OTÁZKY A HYPOTÉZY	39
5.3 PRŮBĚH VÝZKUMU	41
5.3.1 Výzkumný vzorek	41
5.4 METODY SBĚRU A ZPRACOVÁNÍ DAT	44
5.4.1 Dotazník.....	44
5.4.2 Technika zpracování dat	45
6 ANALÝZA VÝSLEDKŮ VÝZKUMU	46
6.1 OBLAST RODIČOVSKÉHO ZÁJMU.....	46
6.1.1 Popisná část k H1	46
6.1.2 Vyhodnocení hypotézy H1.....	48
6.1.3 Popisná část k H2	49

6.1.4	Vyhodnocení hypotézy H2.....	51
6.2	OBLAST RODIČOVSKÉHO VZTAHU/VŘELOSTI.....	53
6.2.1	Popisná část k H3	53
6.2.2	Vyhodnocení hypotézy H3.....	54
6.2.3	Popisná část k H4	55
6.2.4	Vyhodnocení hypotézy H4.....	56
6.3	OBLAST RODIČOVSKÉ KONTROLY/DŮVĚRY.....	58
6.3.1	Popisná část k H5	58
6.3.2	Vyhodnocení hypotézy H5.....	59
6.3.3	Popisná část k H6	61
6.3.4	Vyhodnocení H6.....	62
6.4	OBLAST DŮSLEDNOSTI VÝCHOVY.....	63
6.4.1	Popisná část k H7	64
6.4.2	Vyhodnocení hypotézy H7.....	65
6.4.3	Popisná část k H8	66
6.4.4	Vyhodnocení hypotézy H8.....	67
7	SHRNUTÍ VÝSLEDKU VÝZKUMU	69
	ZÁVĚR	73
	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY.....	75
	SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK.....	79
	SEZNAM OBRÁZKŮ	80
	SEZNAM TABULEK.....	81
	SEZNAM PŘÍLOH.....	83

ÚVOD

Rodiče mají na formování člověka zásadní vliv. Pro zdravý vývoj dítěte se tak základním stavebním kamenem stává také zdravý vztah s rodiči. Jejich úkolem je zajistit svému dospívajícímu potomkovi takové prostředí, ve kterém se bude cítit šťastný, v bezpečí, milovaný a podporovaný. Bez těchto hodnot si pak dospívající jen těžko osvojí své vlastní životní hodnoty, postoje, názory a vzorce chování, nezbytné pro jeho další život.

Tato skutečnost však nemění nic na tom, že dospívání je obtížné životní období, ve kterém si mladý člověk musí řadu věcí vybojovat sám a ve kterém se vždy nějakým způsobem formuje jeho dosavadní vztah k rodičům. Odborníci se shodují v tom, že toto období prožíváme různě v závislosti na celé řadě faktorů – jedná se např. o sociální postavení rodiny, naše dosavadní životní zkušenosti, vliv našeho okolí (spolužáci, učitelé, kamarádi atd.) a také pohlaví. Právě touto problematikou se zabývala diplomová práce – jejíž cílem bylo zjistit, jak se vztah matky a dcery (a naopak) projeví v případném problémovém chování.

Dospívající dívky se v rámci vývojové krize musí vypořádat s množstvím nepříjemných až stresujících změn. Jejich prvotním zájmem bývá většinou snaha alespoň částečně se osamostatnit od vlivu rodičů, respektive získat si respekt a prokázat vlastní zodpovědnost. Obecně platí, že adolescence je obdobím hledání sebe sama, což se většinou setkává s odporem rodičů. To, jakým způsobem dospívající dcera tráví svůj volný čas, s kým se stýká, za co utrácí své kapesné, jak se obléká, jakou hudbu poslouchá atd., se nemusí vždy setkat s pochopením ze strany matky. Mezigenerační nepochopení je ovšem zcela běžné, otázkou by však mělo být, jak moc a jakým způsobem matka svoji nelibost prokazuje.

Zároveň z druhé strany také velká část odpovědnosti za vývoj vztahu s matkou nese dcera. Vliv má např. to, jak se dokáže vypořádat s kritikou, nakolik je ochotná vyjít požadavkům své matky vstříc či nakolik jí vůbec záleží na matčině názoru. Můžeme tedy říci, že problematika vztahu s rodiči v dospívání se odvíjí od přístupu obou stran.

Studie zabývající se touto oblastí se většinou zaměřují na dospívající a jejich rodiče komplexně, aniž by zohledňovaly pohlaví. Cílem tohoto výzkumu bylo naopak cílovou skupinu, kterou tvoří dívky, blíže specifikovat. Z nejobecnějšího hlediska se totiž chlapci a dívky velmi liší, a je tedy vhodné zkoumat i tuto problematiku odděleně. Snažili jsme se získat výsledky, které by nejen detailněji kvalifikovali obecná data z dříve provedených studií, případně dokonce vyvrátili platnost některých obecných tvrzení v případě vztahu matka – dcera.

V úvodu teoretické části jsme se zaměřili na charakteristiku adolescence jako vrcholného stadia dospívání a časově si vymezili střední adolescenci z pohledu jednotlivých autorů. Zajímali nás hlavní znaky tohoto období – kognitivní vývoj, emocionální projevy, sociální vývoj. Nezapomněli jsme vzpomenout také nejdůležitější sociální činitel, a tím je rodina. Roli, kterou hraje v tomto období, kdy dochází k proměně vzájemných vztahů mezi jejími členy, kdy dochází ke změně vnitřní struktury a vytvoření nové rovnováhy. Adolescentní proces emancipace, se tak projeví především v rodině. Postupné odpoutávání se z vázanosti na rodinu je spojeno s proměnou citové vazby k rodičům a nás zajímal především vztah a citová vazba dcer na matky. Podrobněji jsme si rozebrali základní výchovné styly, se kterými se můžeme v rodinách setkat a vymezíme typy citových vazeb v adolescenci. V době dospívání dochází ke zdánlivému konfliktu potřeb rodičů a dětí. Rodiče by si rádi udrželi svou autoritu i citovou vazbu s dítětem, ale nejsou schopni přijmout jeho proměnu a naopak dospívající jsou k rodičům kritičtí a odmítají formální autoritu. Dochází tak mnohdy k nedorozumění, které může vyústit k problémovému chování. V další kapitole jsme se proto zaměřili na příčiny, motivy nežádoucího problémového chování a typy poruchy chování, které se mohou v tomto období objevit. V praktické části jsme provedli výzkum, analýzu a vyhodnocení dat týkající se právě zmiňované problematiky vztahu matek k dcerám.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 ADOLESCENCE

Adolescence je vrcholným stadiem dospívání, ve kterém krystalizují východiska „sociálního dozrávání“. Je to období tělesného dospívání, akceptování tělesných změn, přijetí sexuální role, dosažení formálních operací v myšlení, rozvíjení emotivity, intenzivního sebeuvědomování vedoucího k sebepoznávání a sebeformování, zařazení do skupin vrstevníků i počátků heterosexuálních vztahů. Pocit kompetence fluktuuje se zážitky nejistoty.

Adolescent se postupně odpoutává od rodiny. Neznamená to však, že dochází ke zrušení citového vztahu k rodičům, spíše k jeho proměně. Dospívající je k rodičům kritický, odmítá formální autoritu. (Vágnerová, 2008, s. 401-402)

1.1 Adolescence z pohledu vývojových teorií

Adolescence je dospívání i mládí současně a je vnitřně diferencovaná. Časově vyplňuje především druhé desetiletí života. Konkrétní časové vymezení a specifikace tohoto období se přitom u jednotlivých autorů velmi různí.

Podle Macka (2003, s. 10) je užitečné toto období rozdělovat na tři fáze: časnou adolescenci v časovém rozmezí zhruba 10(11) -13 let, nás **bude v této práci zajímat období střední adolescence vymezené intervalem 14-16 let (u dívek)** a pozdní adolescenci od 17 do 20 let.

Erikson (1968, cit. podle Macek 2003, s. 18) řadí adolescenci do V. vývojové fáze stádia psychosociálního vývoje (období od 13-18 let) a toto stadium nazývá „stadiem identity proti zmatení rolí“. Kohlberg, jenž se opírá o Piagetovu teorii, ve svém přehledu morálního vývoje řadí období 14-ti let a výše do třetí úrovně: Morálka vědomě akceptovaných mravních zásad (Švancara, 1980, s. 133).

Langmeier a Krejčířová (1998, s. 88) nazývají fázi adolescence období zhruba od 15-20(22) let.

H. Wallon (cit. podle Čačka, 1996, s. 17) zařadil období do 15-ti let do pátého stádia a nazval jej pubertou, fází bouřlivého uvědomování si vlastní osoby, spojené s narušením citové rovnováhy a obnovou prožitku subjektivity zájmů. Typická je i nestabilita v postojích k sobě i jiným, což ztěžuje kontakt a nutí překonávat konflikty. Koncem tohoto období se osobnost mění v individualitu s ustálenějšími rysy osobnosti. Adolescenci nazývá až šesté stadium (do dvaceti dvou let).

R. Josselsonová (cit. podle Vágnerová, 2008, s. 412; cit. podle Macek, 2003, s. 63) nazývá období 14-15 let fází zkoušení a experimentování. V této etapě získávají adolescenti pocit, že sami vědí, co je pro ně nejlepší. Snaží se zbavit všech „závislostí“ na formálních autoritách.

1.2 Střední adolescence

Střední adolescence spadá do období 14-16 let věku dospívajících, kdy je vlastní dospívání nejčastěji objektem úvah a hodnocení. Pro toto období je charakteristická snaha výrazně se odlišovat od okolí, jinak se oblékat, poslouchat specifickou hudbu, vyznávají specifický životní styl, kulturu apod. V psychologickém slova smyslu je to období hledání osobní identity, tj. vlastní jedinečnosti a autentičnosti. Většinu změn si adolescenti v této fázi způsobují sami.

Za posledních sto let se nástup dospívání urychlil zhruba o tři roky. Dívky dospívají dříve jak po stránce rozumové, tak také se začínají dříve sociálně emancipovat. Bývají často velmi brzy vyspělé, ale jejich sociální zralost je značně omezená. Začínají dospívat pohlavně dříve, než jsou psychicky dostatečně připraveny ke kontrole pudových tendencí a začínají i dříve sexuálně žít, čímž zkracují dobu nutnou pro plný vývoj osobnosti. Důvěrný vztah s rodiči podporuje růst sebedůvěry, ale i autonomie adolescentů.

Petersenová (cit. podle Macek, 2003, s. 53) uvádí, že vysoký počet konfliktů s rodiči souvisí především s rizikovým chováním adolescentů (delikvence, příslušnost k náboženským sektám, zneužívání drog, vyšší výskyt psychických poruch). Nepřítomnost rizikového chování znamená významné snížení konfliktů.

1.2.1 Hlavní znaky psychického vývoje v období střední adolescence

Vývojové změny se podle většiny autorů klasifikují na biologické, kognitivní, emocionální a psychosociální. Jsou však vzájemně provázány a právě interakce biologického zrání, konkrétních kulturních vlivů a nečekaných událostí a situací vede ke specifické konstalaci změn a specifické interpretaci jejich významu. Z tohoto hlediska je potřeba vývojové charakteristiky neustále aktualizovat.

Vývojové přechody může jedinec chápat jako výzvu, novou příležitost, mohou však být chápány jako stresující či komplikující. Individuální odezva záleží na načasování, tj. ve které době se odehrává, jaké jsou podmínky, jaké nečekané situace (jako např. úmrtí v rodině, rozvod) proběhnou a mohou tak vyvolat silný stres. Jak říká Coleman (cit. podle Macek 2003, s. 42), „dojde-li k narušení přirozeného rozložení a normativní úkoly se nahromadí do jednoho okamžiku, je pravděpodobné, že adolescent bude prožívat krizi a dostane se do řady konfliktních situací.“

1.2.2 Kognitivní vývoj

Podle Piagetovy teorie se jedná o myšlení „formálně logické“ tzn., že dospívající jedinec je schopen myslet i o věcech, které si nelze názorně představit, je schopen chápat i velmi abstraktní pojmy. Pokud řeší nějaký problém, uvažuje i o různých alternativách, vytváří si hypotézy, ale i domněnky, které si ověřuje. Z toho vyplývá větší kritičnost dospívajících k autoritám a jejich tvrzením. Sociální inteligence a kompetence je v mnohem větší míře závislá na sociálním učení. „Tam, kde se dospívající cítí být do problému větší měrou zaangażován, má větší potřebu měnit vlastní akční schéma – *akomodovat*. Tam, kde nebude vnímat problém jako osobně relevantní, použije spíše *asimilaci* – zařadí nový jev do stávajících. S přibývajícím věkem a životními zkušenostmi se přirozeně zvyšuje i kvalita uložených informací v dlouhodobé paměti.“ (Macek, 2003, s. 46) Zvyšuje se schopnost uvažovat o aktuálních možnostech, variantách řešení problémů a také vědomí kompetence a efektivnosti při řešení problémů. To přispívá k pocitům vlastní autonomie a hodnoty. Ve střední adolescenci je myšlení méně absolutní a více relativní, vztahové a sebereflekující. Postupně přibývá vědomí možných rizik, zvažování důsledků a tendence konzultovat. Adolescenti jsou stále větší měrou schopni uvažovat stejně jako dospělí, na významu nabývají jejich prožitky, vztahy, zkušenosti a potřeba být v určitém vztahovém rámci efektivní, stabilní a oceňovaný. (Macek, 2003, s. 47)

Kognitivní aspekty JÁ

- *Sebeuvědomování* (jsem) – vědomí JÁ má zážitkový akcent a dělí se na „Já subjekt“ (nesdělitelné sebezažívání) a „Já objekt“ (věcné nahlížení na sebe sama). U dospívajících je vědomí JÁ východiskem úsilí o autonomii.
- *Sebepoznávání* (jaký jsem) – sebereflexe, je nutným předstupem sebekontroly, sebeovládání a seberealizace (Big Five: stabilita-labilita, aktivita-pasivita, podrobnost-dominance, imaginativnost-rationálnost, introverze-extroverze).

1.2.3 Emoční projevy

Období dospívání je charakterizováno citovou rozkolísaností (emoční labilitou) – dívka je hned depresivní, hned v povznesené náladě, snadno vybuchuje, reaguje nepředvídatelně (dříve jedná, než myslí). Dostávají se i vegetativní poruchy-zvýšená únavnost, horší soustředěnost, horší spánek. Pro střední adolescenci je však již charakteristické jak odeznívání náladovosti a vysoké lability, tak přibývání a diferenciací silných prožitků a jejich integrace do nových kvalit. Zvyšuje se extravertovanost. Impulzivita a emocionální dráždivost jsou menší a stálost je vyšší. Typ temperamentu se nemění, zesilují se však integrální vazby jeho elementů a usnadňuje se tak řízení vlastních reakcí. (Kon, cit. podle Macek, 2003, s. 48) Ve střední adolescenci získávají emoce a city související s erotickou sférou života, estetické city a mravní cítění. Je to často i období „prvního vystřízlivění“, které člověk zažívá při konfrontaci reality s představami a ideály.

Emocionální aspekty JÁ

- *Sebepojetí* (jaký se chci jevit, ego-identita, ego-koncepce) – je subjektivní celistvá představa o sobě, kterou si jedinec sám vytváří a své představy se pak snaží naplňovat. Zahrnuje sebepoznávací, prožitkový a snahový komponent.
- *Sebehodnocení* (zač stojím)-kvalitu sebeúcty podmiňují důsledky sociál. učení, fázeově typické projevy (pubertální labilita), ale i primární rysy osobnosti.

1.2.4 Sociální vývoj

Změny v kognitivních procesech, nový způsob myšlení a emocionální charakteristiky uvedené výše vedou k novým hodnotícím soudům a tím ke změně postojů a vztahů – jak k sobě samému, tak k ostatním lidem.

Hlavní úkoly:

1) *emancipace od úzké závislosti na rodině* – hledání způsobu uvolnění se z dosavadních pout a to klidným či revoltujícím způsobem. Dospívající hledá na svých rodičích chyby (ať už skutečné či zdánlivé), je nadměrně kritický.

2) *navazování vztahu k vrstevníkům stejného či opačného pohlaví*

S postupným nástupem adolescence narůstá význam partnerských vztahů, roste potřeba intimity, postupně slábne vliv skupinové identity a dochází k diferenciaci genderových

rolí. Dívky své sebepojetí definují více skrze vztahy k lidem a skrze zodpovědnost a schopnost o druhé pečovat, méně se definují skrze vlastnosti a jsou více kooperativní.

3)hledání vlastní role (postavení) ve společnosti a hledání smyslu vlastní existence

Konativní aspekty JÁ

- *Seberozvíjení* (co chci umět) - by mělo být nejvyšším cílem života z hlediska humanistické psychologie, zvláště pak v dospívání, kdy vlastní Já je rozvíjenou hodnotou orientovanou na vzrůst a expanzi. Sebevzdělávání je často realizované prostřednictvím zájmů.
- *Seberealizace* (kým chci být) – spočívá v uplatňování rozvinuté úrovně charakteristik osobnosti (schopnosti, vlastnosti, kvalifikace, postoje, ambice, zájmy, hodnoty, charakter aj.) a to vlastním Já voleným směrem. Aspirace je kvantitativním aspektem výkonu a napomáhá pocitům úspěšnosti i životní spokojenosti. (Čačka, 2001, s. 59)

Období adolescence je specifické i rozvojem existenciálních potřeb, potřebami intenzivních prožitků, absolutních řešení a neodkladností uspokojení, což ve spojení s tendencí k odmítání zodpovědnosti může vést k vyhledávání extrémních zážitků v zájmové, mezilidské i existenciální oblasti. Může docházet i k vymezení sebe sama skrze tzv. negativní identitu, kdy mladý člověk odmítá role a normy preferované rodinou a společností a snaží se vymezit přesně naopak. Základem takového vymezení bývá pocit nedostačujících kompetencí, nesoulad mezi možnostmi a požadavky, nevyhovující rodinné zázemí, nízké sebehodnocení a potřeba dosáhnout alespoň nějaké identity a ocenění i za cenu negativních dopadů (Vágnerová, 2000, s. 255-263).

Šafářová (cit. podle Smékal, Macek, 2002, s. 191) volbu negativní identity nestaví proti neúspěchu v plnění společností oceňovaných norem, ale vidí ji spíše v kontextu hledání identity. Pokud se nedaří úspěšně nalézat odpovědi na otázky „kdo jsem“, „kam směřuji“, „jaký jsem“, „čemu věřím“, může nabízet větší pocit orientace ve světě přijetí konceptu negativní identity a být raději někým špatným, než nikým.

Ujasnění vztahu k sobě a hledání vlastní identity je některými autory považováno za základní vývojový úkol období adolescence. Erikson (cit. podle Langmeier, Krejčířová, 1998, s. 104) popisoval dospívání jako konflikt mezi potřebou vyrovnání se s požadavky

společnosti a potřebou integrace sebe samého tak, aby člověk našel a akceptoval své vlastní místo a hodnotu ve společnosti.

Dospívání vyžaduje dobrou fyzickou i psychickou kondici nejen dospívajících, ale i jejich vychovatelů. Nepřipravený subjekt, oslabená nervová soustava a přemíra zátěžových momentů vyvolávají nejrůznější adaptační potíže až nemoci, **proto nejdůležitějším sociálním prostředím, které do značné míry ovlivňuje, formuje dítě, je rodina.** Ta hrála v následující kapitole významnou roli. V adolescenci jako takové mají totiž vztahy k rodičům, rodině odlišný význam. V případě rodiny dominuje snaha o „zrovnoprávnění“ vlastní pozice. Ve střední adolescenci se *aspekt osobní* (problém vlastní jedinečnost, akceptace sebe samého) a *aspekt sociální* (vlastní příslušnost k určité skupině) sbližují a nejsou tak vázány na konkrétní prostředí, jako v rané adolescenci, kde vysoká konformita vzhledem k vrstevníkům, pocit vlastní autonomie zvyšuje a vysoká konformita ve vztahu k rodičům naopak těmto pocitům brání.

2 VÝZNAM RODINY V OBDOBÍ ADOLESCENCE

Rodina je v každém stadiu vývoje široce a hluboce formujícím neformálním sociálním prostředím, které poskytuje dítěti nejmocnější podněty pro rozvoj poznání, osvojování si návyků a zůstává po celý dětský věk nejvýznamnější školou mezilidských vztahů. Rodina podle Světlý Klapilové (1996, s. 27) „je malá, primární, neformální sociální skupina, kterou tvoří jedinci spojení pokrevními, manželskými a adoptivními vztahy.“ V dospívání dochází zvláště **k zúročení dlouhodobých "vkladů"**, které představuje celková atmosféra rodiny, úroveň vztahů, sociálních postojů, její aspirace, podnikavost či kultivovanost především pozice a vztahy příslušníků různých generací, vytvořit novou rovnováhu, **novou kvalitu vztahů**, jinak dochází k neustálým konfliktům s „nezávislými a samostatnými“ dospívajícími. Pociťují jak potřebu povzbuzení a **citového zázemí** „chápajících opor“, tak i **soukromí** - spočívajícího nejen ve vymezení vlastního „teritoria“, ale i respektu potřeby izolace. Největším uměním dobrého vychovatele je **vycítit, co je kdy třeba**. „Matka i otec jsou stále hlavní autoritou, byť čím dál méně neomylnou.“ (Čačka, 1996, s. 80) Rodina se podílí na procesu směřování životní dráhy dítěte. J. Langmeier (cit. podle Smékal, Macek, 2002, s. 197) na základě svých poznatků o psychické deprivaci konstatoval, že „by rodina měla uspokojovat čtyři základní psychické potřeby: potřebu náležité stimulace, smysluplného světa, životní jistoty a pozitivní identity“. Stejně tak Bláha (cit. podle Smékal, Macek, 2002, s. 197) „spatřuje největší vliv v rodinném prostředí a to především v citových postojích rodičů k dětem, v otázce důvěry k rodičům, v otázce pořádku, přísnosti a spravedlnosti a v nebezpečném vlivu metod myšlení u dospělých na děti.“

Neudrží-li si rodič dobrý emocionální kontakt a důvěru dospívajícího, pak si bude intenzivně vyhledávat kontakty mimo rodinu. Svou roli pak mohou hrát i různé „idoly“.

Odpoutávání se z vázanosti na rodinu je jedním z úkolů dospívání a je spojené s proměnou citové vazby k rodičům. Snaží se změnit své postavení v rodině. Jsou sice samostatnější, ale stále emočně nezralí, což posiluje jejich potřebu, zdůrazňovat samostatnost bez ohledu na její důsledky. Bývají radikální, vztahovační, netolerantní, negativističtí. (Vágnerová, 2008, s. 350)

Dospívající si na rodičích nejvíce cení: upřímnosti a spolehlivosti, což může sloužit jako zdroj jistoty a bezpečí.

Dospívající nejvíce vadí: když jsou rodiče podráždění, hádaví a malicherní nebo když nedají jasně najevo, co vlastně chtějí, narušují osobní intimitu a vymáhají si důvěrnosti.

Postoj k rodičům se mění, už je nevidí jako všemocné a neomylné osobnosti a ztrácejí tak výsadní postavení. Rodiče si potřebují zachovat autoritu, protože tato pozice jim usnadňuje řešení různých problémů. Tato změna může pro ně znamenat ohrožení v oblasti sebehodnocení a sebeúcty.

Rovněž špatná socioekonomická situace rodiny (nezaměstnanost, chudoba atd.) může mít do jisté míry destruktivní vliv na vývoj osobnosti dítěte, činí život rodiny neradostným a naplněným obavami z budoucnosti. Rodiče jsou zaujati svými problémy, že nejsou schopni starat se o uspokojení psychických potřeb dítěte. To se pak může podle adlerovské teorie zvolit jeden ze čtyř *bezprostředních cílů chování*. Těmito cíli je chování zaměřené na získání *pozornosti, moci, chování zaměřené na pomstu a rezignace*, aby potřeba sounáležitosti byla uspokojena. Těchto cílů může dítě dosahovat pomocí delikventního chování.

Funkce rodiny: podle Matouška (2003)

- biologicko- reprodukční (natalita, mortalita)
- sociálně ekonomická – finanční zabezpečení chodu rodiny, příprava začlenění dítěte do společnosti
- ochranná (zaopatřovací, pečovatelská) – poskytování bezpečí a citové opory, zajištění člena rodiny v období nemoci, stáří
- socializačně-výchovná (poznávací oblast- ochota dospělých předávat dětem vědomosti, dovednosti, rozvoj intelektových a motorických schopností)
- rekreační, relaxační, zábavná – trávení volného času
- emocionální – citové zázemí (citový postoj rodiče k dítěti)

2.1 Základní typy výchovných přístupů v rodině

Výchova se běžně chápe jako záměrné, cílevědomé působení, které směřuje k určitému výchovnému cíli – rozvinout v dítěti určité vlastnosti, názory, postoje, hodnotové orientace. Je to působení užívající určitých výchovných prostředků a metod. Zatímco výchova v rodině nemusí vždy plně sledovat určitý výchovný cíl a může postupovat spíše nahodile než podle metodického postupu. (Čáp, 1993, s. 247)

V souvislosti s výchovou je žádoucí vzpomenout rovněž výchovný styl, či způsob výchovy, který z vysoce složitého souboru výchovných procesů vyčleňuje klíčové momenty, které jednotlivé výchovné styly rozlišují. Jedná se o emoční vztahy dospělých a dětí, způsob komunikace, požadavky na dítě, způsob jejich kladení a kontroly. Vyznačuje se také volbou výchovných prostředků a způsobem reagování dítěte na ně. (Čáp, 1993, s. 303)

Ke zkoumání způsobu výchovy přispěl Kurt Lewin (cit. podle Čáp, 1993), který rozčlenil výchovné styly na:

- **liberální** – příliš volná výchova, pedocentrismus, kladen důraz na rozvoj přirozených potřeb dítěte, využívá se prostředí, příroda. Rodič se podřizuje často požadavkům dítěte.

Vztah matka – dcera: matka na mě neklade téměř žádné nároky, pokud ano není kontrolováno jejich splnění, rozhodují si o všem sama.

Laissez faire (*nechte to plavat*) je přístup vyznačující se minimálními nároky i kontrolou. *Pasivní očekávání*, že se "v bolestech" sama zformuje nová, stabilnější a zralejší osobnost, až dospívající "nalezne sám sebe", nepřináší z žádného hlediska (*výchovy, výuky ani rozvoje osobnosti*) dobré výsledky. Neaktivizuje kvantitativní ani kvalitativní stránky výkonnosti. Ústupnost, trpělivost, přijímání všech nápadů dospívajících se snahou vyhovět všem jejich nárokům atp. je ale nejčastěji důsledek bezradnosti a orientace jen na vnější projevy (*zvraty v emocích, náladách, názorech a chování*).

Nežádoucí projevy mladistvých nelze přehlížet, avšak ani přísně či neuváženě (zpravidla v afektu) trestat, ale snažit se příčinám krizí i konfliktů porozumět, uvážlivě volit vlastní reakce a předvídat jejich následky. (Čačka, 1996, str. 103)

- **autoritativní** – dítě je pasivní, přebírá hodnoty rodiče, chybí zvnitřnění hodnot. Nejextrémnější forma je autoritářský styl.

Vztah matka – dcera: matka sama nejlépe ví, co potřebuji, rozkazuje, hrozí a trestá, na mé přání se moc neohlíží, nevíta moji iniciativu a samostatnost, kontrolu je mě.

Rodiče jsou přesvědčeni, že dospívající lze zvládnout jedině přísností, pevným režimem a stálým zaměstnáváním. Autorita neustále kritizující, napomínající a nařizující a vyžadující nekompromisní poslušnost však vyvolává nejen neurotizující atmosféru, afektivní tenzi,

ale také odpor, revoltu, vzdorovitost, nerespektování příkazů a zákazů, hádky, osočování, popř. závislost, konformitu, taktizování, sklon k podvádění, aj. formy obrany. Trestné sankce, dávají navíc určitým aktivitám až příchut' "zakázaného ovoce". Přísně vedení reagují spíše pod vlivem "strachu" a ne střízlivého hodnocení. "Výchovná opatření" s převahou negativního podmiňování a nadřazenosti (*funkční, odborné či věkové*) nepodněcují také rozvoj zájmů a samostatné tvořivosti.

- **demokratický** – partnerský vztah mezi dítětem a vychovatelem, spolupodílejí se na tvorbě pravidel, vzájemné obohacení

Vztah matka – dcera: matka mě zahrnuje láskou a přízní, reaguje na mé potřeby, je vstřícná k mým nápadům i názorům, namísto trestu za negativní chování mi jasně vymezí své představy o pozitivním chování a o důsledcích, které bude vyvozovat z negativního jednání.

Dospívající navíc těžko snáší ironii i každou jinou formu zesměšňování, zvláště před svědky. Je proto dobré osvojit si určité zásady kritiky: vyvarovat se afektivní kritiky, formu zvážit, individualizovat a zvolit vhodný čas, okolnosti i podmínky získávající k nápravě (ne obraně). Potřebu obraných reakcí snižuje také „komplexní zhodnocení osobnosti“, včetně jejich dobrých stránek a ty na začátku zdůraznit. Nepovyšovat se a neurážet. Kritizovat vždy konkrétně, ne obecně. Nikdy nenapadat "osobnost" ("Jsi nedbalý!" zní jinak než "Zanedbal jsi to a to ...."). Součástí konstruktivní kritiky musí být také náznak nápravy.

Dospívající na jedné straně mohou spoustu věcí vypustit a projevovat nezodpovědnost, ale vedle toho jsou schopni podat i plnohodnotný výkon, soustředění a vědomí povinnosti, avšak jen když se je podaří zaujmout a získat. Optimálnější formou výchovné práce je proto snaha o lidský přístup, spojený spíše s kladným podmiňováním.

Úkolem výchovy je nenásilně napomáhat formování celé osobnosti. Výchovná i vzdělávací práce musí navazovat na přirozené poznávací potřeby, obecnou touhu dospívajících po informacích i jejich tendence k sebereflexi a sebeuplatnění. Obecně lze doporučit kladení jasných požadavků a rozumných pravidel, formulovaných s láskou, bez afektů a důsledně uplatňovaných. Laskavá přísnost brání vytváření odstupů i bariér.

2.2 Vztahy s rodiči

Výzkumy dokazují, že na vztahy k rodičům v průběhu dospívání je potřeba nahlížet s předchozím vývojem v dětství, čili ne jako na novou situaci, která se vynořila s nástupem puberty. Pokud se konflikty a nesoulad s rodiči u skupiny dospívajících s tzv. rizikovým chováním objeví ve velké míře, je základ položen již mnohem dříve než v adolescenci. Nástup dospívání je spojen s potřebou potvrdit si svoji vlastní hodnotu, v rámci rodinných vztahů jde o zrovnoprávnění vlastní pozice. Důležitá je celková atmosféra a styl komunikace mezi rodiči a dospívajícími dětmi. Významnou roli hraje zájem rodičů o své děti, jejich emocionální zapojení a výchovný styl. (Macek, Štefánková, 2006, s. 26)

Dospívající musí mít pocit, že mohou před rodiči svobodně prezentovat svoje názory a pocity, že jim rodiče naslouchají a vzniklé případné konflikty nejsou fatální, nezasahují do jejich sebevědomí a sebeúcty. Pokud je alespoň matka vnímána jako otevřená, emočně zaangażovaná, vstřícná, zajímavající se, sebedůvěra dospívajících je vyšší. V počáteční fázi dospívání nejde o úplnou nezávislost na rodičích, ale především o partnerství v komunikaci, o emoční podporu a o určitý respekt. Z výzkumů vyplývá důležitost vřelosti od rodiče stejného pohlaví, dále, že v pocitech dívek se zrcadlí více atmosféra v rodině. Dívky jsou daleko citlivější na negativní impulsy (hádky, konflikty, pocity nezájmu a nedůvěry) a jestliže měly pocit, že rodiče jsou autoritami za každou cenu, pak se tato atmosféra podepsala i na jejich sebehodnocení. (Macek, 1993, s. 54)

2.3 Matka jako citová opora

Matka vedle uspokojování potřeb **zůstává jádrem citové opory po celé stadium dítěte**. Jedině ona totiž dokáže sladit drobné povinnosti a radosti každodenního života v takový celek, aby dítě uléhlo spokojené. „V matčině blízkosti se dítě také chová nejvíce „dětin-sky“, aby si odpočinulo od vyspělosti, o kterou usiluje jinde.“ (Čačka, 1996, str. 82)

Matka tedy nejvíce zasahuje do života dítěte, a to jak v pozitivním, tak mnohdy i v negativním smyslu. Například matka, která sama nepoznala vřelost rodinných citů, kompenzuje někdy svůj deficit přehnanou péčí (overprotection). To však není vztah, jaký dítě potřebuje, proto jej také vnímá jako omezující. Může sice dále rozšiřovat kognitivní oblast psychiky, avšak rozvoj sociálních citů není optimální. Jindy matka naopak brání osamostatňování dítěte zvláště, když je vazba na ně prostředkem její seberealizace, popř. řešením jiných

neuspokojivých vztahů. Narušuje tím přirozený rozvoj ego-identity a tedy i žádoucí adaptovanost dítěte (Vágnerová, 2008, s. 421).

Matka rovněž hraje základní roli při vytváření sexuální identity. Dcera se okamžitě poznává v rodiči stejného pohlaví. Identifikuje se s ním, bude ho chtít napodobovat, bude ho považovat za svůj vzor. Není-li rodič stejného pohlaví přítomen nebo své dítě odmítá a nezprostředkuje mu pozitivní odraz jeho vlastního pohlaví, není dívka spokojena, že je ženou. Nedostatek lásky k sobě vede nakonec k obtížím s rozpoznáváním toho, co je pro člověka v životě důležité.

V knize *Anatomie lásky* autor uvádí: „pokud nefungují vztahy mezi dcerou a otcem, přetíž se vztahy mezi dcerou a matkou...dcery svou matku milují a nenávidí současně. Milují matku, protože jim jako jediná věnovala pozornost, ale současně nenávidí, protože toho po nich příliš žádala.“ (Corneau, 2000, s. 79) Já říkám, že matka plní funkci matky i otce současně (ve vztahu k dítěti zaujímá roli mužského i ženského principu).

Další problém může nastat z důvodu toho, že matky jsou vychovávány, aby se plně oddávaly druhým, naučily se zapomínat na sebe a obětovat se. Myslí si, že vše dělají pro dobro svého dítěte, ale mohou se stát spíše kontrolorem. Pokud se tomu chtějí vyhnout, je potřeba naučit se naslouchat druhé straně.

Laursen, Coy a Collins (cit. podle Štefánková, 2007, s. 513) zjistili, že děti prožívající pubertální změny cítí větší odstup od rodičů a zvyšují se konflikty mezi dívkami a jejich matkami. S tím je spojen také nárůst negativních projevů (konflikty, hněv) a ústup pozitivních reakcí jako úsměv, podpora a podobně. Výzkumy ukázaly, že pro vztahovou orientaci všeobecné strategie jsou důležité především zvnitřněné zkušenosti podporujícího chování matky.

Ke klíčovému okamžiku ve vztazích matek a dcer dochází zhruba ve věku 14 let. Tehdy vzniká mezi nimi propast, kdy dcera touží po osamostatnění, ale matka není schopna „vyklidit pozici“. Dcera odmítá veškeré návrhy a snahy, připravuje rodičům jednu starost za druhou a matka si stále neuvědomuje, že je zapotřebí uvolnit své sevření a začít důvěřovat tomu, co dítěti zatím poskytla. Puberta je pro matku příležitostí vrátit se opět sama k sobě. Její mateřský úkol končí.

2.4 Citová vazba

Základním pojmem teorie je **citová vazba - attachment** - (attachment theory, teorie attachmentu, teorie přilnutí, teorie připoutání, teorie rané citové vazby) Johna Bowlbyho a Mary Ainsworth z roku 1969, která definuje citové přilnutí dítěte k matce. Tendence k citové vazbě jsou podle této teorie geneticky podmíněné a základní vztahová zkušenost citové vazby vzniká v raném dětství mezi kojencem a matkou, při absenci matky případně jinou nejbližší vztahovou osobou.

Citovou vazbu, která vzniká v raném dětství mezi dítětem a pečovatelem, lze charakterizovat jako mechanismus uspokojující potřebu dítěte po jistotě a bezpečí. Aktivace instinktivních behaviorálních systémů citové vazby v situaci ohrožení nebo stresu vede k tendenci dítěte vyhledávat a udržovat blízkost s pečující osobou. Toto chování plní základní biologickou funkci - zajišťuje přežití dítěte. Citová vazba, jak bylo zmíněno, plní i funkci psychologickou, neboť výsledkem aktivace tohoto systému není jen dosažení fyzické blízkosti, ale také získání pocitu bezpečí a jistoty. Vyhledávání blízké osoby v situaci ohrožení, smutku či ztráty podle Bowlbyho patří do přirozeného repertoáru lidského chování, které lze pozorovat v průběhu celého lidského života. (Bowlby, 2010)

2.4.1 Citová vazba v adolescenci

Navenek se citová vazba projevuje prostřednictvím **chování podmíněným citovou vazbou** nebo-li vazbového chování (attachment behaviour), které je aktivováno právě v situacích stresu, emocionální zátěže nebo reálného či subjektivně pocíťovaného ohrožení. Smyslem vazbového chování v těchto situacích je přitom zajištění ochrany a blízkosti – ať už psychické či fyzické. Vazbové chování představuje u malého dítěte např. pláč, protest, křik, natahování ručiček k matce, mazlení se atd., **u adolescenta to může být cílená komunikace s matkou za účelem snížení napětí a uklidnění**. Toto chování signalizuje matce (nebo obecně osobě, která je mu nejbližší a ke které vytváří citovou vazbu, v této práci označované jako primární osobě) jeho potřeby. Primární osoba zaregistruje projevy aktivace vazbového systému dítěte a reaguje chováním umožňujícím regulaci napětí dítěte, např. utišení, uklidnění, pohlazení, pochování v náručí, neboli vysvětlení, ubezpečení, slovní uklidnění. Dítě tak může znova nabýt pocitu bezpečí. Tímto způsobem se odehrává externí regulace emocí dítěte. (Zimmermann, 2001, s. 251) Pocity bezpečí v čase, kdy vazbový systém není aktivován, umožňují dítěti exploraci (zkoumání okolí) a tím podporují jeho kognitivní vývoj. Zvnitřněním množství interakčních zkušeností se utváří individuální

vzorce emocionální regulace. Procesy této regulace (hodnotící vzorce, přístupnost citů, souvislost citů a reakcí) se automatizují. **Adolescent nehledá tělesnou, ale psychickou blízkost důležitých (primárních) osob - partnerský rozhovor, radu, pomoc, podporu, ujištění v správnosti konání apod.** Interpsychická emocionální regulace se postupně mění na intrapsychickou (vyhledám mamku a promluví si s ní). Z hlediska socializačně podmíněných rozdílů mezi chlapci a dívkami je možné vzít v úvahu rozdílné způsoby, jakými komunikují rodiče o emocích se svými syny a dcerami. Podle Maccobyové (cit. podle Štefánková, 2007, s. 514) „ se mluví s dívkami obšírněji a častěji o emocích a mezilidských tématech než s chlapci.“ Citliví rodiče budou stejně citlivě přistupovat k synům a dcerám a budou obdobně s nimi mluvit o emočních tématech. Mezipohlavní rozdíly se dají očekávat spíše u adolescentů s nejistou organizací citové vazby.

2.4.2 Význam citové vazby

Významnou úlohu při utváření citové vazby má vedle dostupnosti primární osoby i její **citlivost (responsiveness)** k potřebám dítěte především v situacích distresu. Citlivá matka dovede právně a rychle rozpoznat signály dítěte, správně je interpretovat a pak rychle a vhodně reagovat. Centrálním faktorem v konceptu citlivosti primární osoby je podle Meinsové tzv. „**mind – mindedness**“ - tedy právě to, nakolik primární osoba vnímá dítě jako bytost s vlastními city, myšlenkami a vůlí a podle toho s ním komunikuje (Meins, 2002). Ukázalo se, že právě matčin komunikační styl v interakcích s dítětem vysoce koreluje s kvalitou jeho citové vazby.

V našem prostředí lze navázat na práci profesora Zdeňka Matějčka a jeho práce o rané psychické deprivaci a také na Petra Kulíška, jehož přehledová studie o rané citové vazbě uveřejněná v Československé psychologii v roce 2000 byla prvním komplexním shrnutím dané problematiky u nás.

Podle Bowlbyho (2010) si zkušenosti s pozitivními (uklidněním, útechou, ochranou) a/nebo negativními reakcemi matky (nevšímavost, odmítání, nedostupnost) dítě zvnitřňuje a utváří si tak vlastní představy a očekávání o podpoře primární osoby, které se integrují do systému citové vazby.

Vnitřní psychická realita dívek je realitou, která obraz vnějšího světa formuje a přetváří. Děje se tak nevědomě. Každá dívka zaujímá k vnější realitě, k jiným lidem a neživým objektům postoj, který vyplývá z jeho emoční zkušenosti a z jeho nevědomých přání. Mnoho

skutků a postojů dospívajících se dá pochopit pouze v kontextu dynamického psychického vývoje a konkrétní zkušenosti, kterou dítě získalo v interakcích s emočně významnými osobami – především rodiči. Každé dítě ve svém emočním růstu narazí na překážku, kterou není schopné samo překonat, jeho psychický růst se zpomalí nebo zastaví. Může se to stát v důsledku traumatu. „Kvalita sociálního fungování a psychického zdraví v dospělosti hodně závisí na tom, jak se „nalomený“ vývoj znovu nastartuje a jakým směrem se bude ubírat.“ (Pöthe, 2008, s. 115)

2.4.3 Typy citové vazby v adolescenci

Z hlediska popisu citové vazby v dospělosti je důležitý způsob, jakým tyto zkušenosti jedinci zpětně popisují a hodnotí, jaký význam jim připisují a jak je začleňují do celkového kontextu svého života. Právě tyto aspekty jsou zjišťovány prostřednictvím metody Adult Attachment Interview (AAI), který vypracovaly Carol George, Nancy Kaplan a Mary Main v 1984. Uvádíme definice jednotlivých mentálních reprezentací citové vazby vycházejících z AAI (Štefánková, 2005, s. 439):

1. Autonomní mentální reprezentace

Jistí nebo také **autonomní** jedinci (F- free to evaluate) si cení citových vazeb a připisují jim velký význam. Zážitky z raných vztahů považují pro svůj vývoj za formativní a tedy důležité, dovedou o nich referovat a smysluplně je začleňují do kontextu. Do celkově pozitivního životního postoje dokáží integrovat i negativní zážitky.

U adolescentů s jistou citovou vazbou má osamostatňování jasnější a přímější průběh. Adolescenti mají více důvěry, že vztahy s rodiči zůstanou v pořádku i přes nedorozumění a konflikty. Jsou flexibilnější v hodnocení situací, dokáží zapojit alternativní hodnocení, jsou méně bojácní a bezmocní v zátěžových situacích. V interakci s matkou vyjadřují méně nefunkčního hněvu. (Štefánková, 2005, s. 441)

2. Nejistotu negující mentální reprezentace

Nejistotu negující jedinci (D, dismissing) se vyhýbají vztahovým tématům a nedovedou popsat vazbově relevantní zážitky z dětství. Často vzpomínky popírají. Rané vztahy, resp. rodiče buď idealizují nebo devalvují a zážitky odmítnutí bagatelizují. Sami sebe hodnotí jako nezávislé osoby, které blízkost druhých nepotřebují. Tato nejistá vazba souvisí s nízkou ego-flexibilitou, vyšší bezmocností a bojácností v adolescenci. Hodnocení situace adolescenty je rigidní- nehybné, zahrnuje málo alternativ. Kvalita a intenzita projevovaných

emocí je většinou méně přiměřená situaci (nepřátelské - hostilní vnímání, interpretace určitých nejasných situací jako odmítnutí)

3. Nejistotou zahlcující mentální reprezentace

Tzv. **nejistotou zahlcení** (E- enmeshed in attachment) jsou ti jedinci, kteří už na malý podnět hovoří velmi obsáhle a málo uceleně o své „vztahové historii“ a jejichž výpovědi o těchto zážitcích jsou spíše zmatené, neucelené a často si vzájemně protirečí. Ve vztahu k osobám citové vazby bývají zmatení. Jednotlivé zážitky a emoce nejsou schopni uspokojivě hodnotit a integrovat do jednoho celku.

4. Nevyřešená/nerozhodnutá mentální reprezentace

Poslední kategorii tvoří **nerozhodnutí** jedinci (U, unresolved, disorganized, disoriented state of mind). Jejich vyprávění bývá plně nejasností, často se objevují přerušování, nadměrné popisy detailů. V reprezentaci vztahů citové vazby je zjevná dezorganizace, která bývá typicky důsledkem traumatu prožitého v dětství a s ním spojenými ambivalentními pocity. Tato dezorganizovaná forma se vyskytuje v kombinaci s výše uvedenými organizovanými kategoriemi.

Bowlby předpokládal kontinuitu citové vazby v celém životě jedince a také **transgenerační přenos** vzorců citové vazby z rodičů na děti prostřednictvím interakčního chování. Významným zjištěním je v této souvislosti empiricky prokázaný vztah mezi klasifikací SST a AAI. Na základě údajů z AAI jednoho z rodičů, je možné přesvědčivě předpovědět přesnou kategorii citové vazby, kterou vzhledem k tomuto rodiči projeví dítě v situaci SST. Jistá/autonomní kategorie rodičů předpovídá nijak překvapivě jistou citovou vazbu u dětí. U dětí negujících rodičů lze předpovědět vyhýbavé chování v testové situaci, zatímco zahlcená kategorie předpovídá odmítavý typ citové vazby u dítěte. Konečně nerozhodnutí jedinci vychovávají typicky děti dezorganizované (Van IJzendoorn, 1995, cit. podle Bretherton, Munholland, ©1999).

Odborníci vidí v chování adolescentů nejen projevy stresu a patologie, ale i pokusy o změnu povahy stávajících interakcí s rodiči. Externalizované problémové chování je samo osobě voláním o pomoc a intervenci u rodiče ve prospěch adolescenta. (Allen a kol., ©1994)

Adolescenti s chronicky hyperaktivní organizací citové vazby (preoccupation) mohou používat extrémní a ambivalentní formy hledání reakce rodiče.

3 ROZDÍL MEZI PROBLÉMOVÝM CHOVÁNÍM A PORUCHOU CHOVÁNÍ V ADOLESCENCI

V této kapitole jsme se pokusili rozlišit problémové chování, které v naší práci tvoří jádro výzkumu. Vysvětlili jsme si, co si pod pojmem „problémové chování“ představujeme a čím se liší od poruchy chování.

Poruchy chování lze charakterizovat jako odchylku v oblasti socializace, kdy jedinec není schopen respektovat normy chování na úrovni odpovídající jeho věku, event. na úrovni svých rozumových schopností.

Obecně lze za poruchové označit takové chování dětí a dospívajících, které má tyto znaky:

- Chování nerespektující sociální normy platné v dané společnosti
- Porucha se projeví neadekvátním chováním k lidem a s tím související neschopností navázat a udržet přijatelné sociální vztahy, za porušení norem nepocítují vinu
- Poruchy chování v dětském věku mohou mít přechodný charakter, ale lze je chápat jako signál rozvíjející se poruchy osobnosti.

Podle Labátha (2001, s. 11), který cituje zdroj Světové zdravotnické organizace udávající tři formy poruch chování adolescentů:

- 1) Pasivní formu (zahrnující únikové chování, záškoláctví, vyhýbání se nárokům, extrémním případem je sebevražedné jednání)
- 2) Agresivní forma (tj. delikvence, násilí, až extrémní v podobě terorismu)
- 3) Kompromisní forma (projevy instability, výkyvy v práci a v sociálním životě)

Problémové chování v naší práci představuje nežádoucí chování, které je typické pro tuto věkovou skupinu, kdy cílem je vyzkoušet si zakázané (v podobě alkoholu, cigaret, drobných krádeží) a nezůstat tak pozadu mezi vrstevníky. Popřípadě se jedná o jistý druh revolty, postavení se autoritě, upozornění na sebe (záškoláctví, útěk z domu, strávení noci mimo domov). Nejedná se tedy o klasické poruchy chování. Podobné chování se v budoucnu totiž nemusí opakovat. Adolescent má touhu danou věc pouze vyzkoušet, a pokud se k tomu přidá i konflikt např. s rodiči, tuto svoji touhu případně zrealizuje a očekává následky. Pokud se dostaví strach, jak to dopadne a adolescent má pochybnosti, lituje svého jednání, zpytuje svědomí, je na dobré cestě takové chování neopakovat.

Problémové chování je sociálním konstruktem zahrnujícím různé formy chování, které nemusí být nutně taxativně vymezeny, ale způsobují zdravotní, sociální nebo psychologické ohrožení jedince samotného nebo jeho sociální okolí, přičemž ohrožení může být reálné nebo předpokládané.

3.1 Příčiny vzniku poruch chování

Příčiny vzniku poruchového chování mohou být různé, obvykle se setká nepříznivý vliv většího počtu různých rizik, jde o multifaktoriální podmínění. Tyto faktory mohou být genetické, biologické i sociální a působí ve vzájemné interakci. (Vágnerová, 2004, s. 781)

Genetická dispozice se může projevovat na úrovni temperamentu, rizikovým faktorem je dráždivost, impulsivita, menší citlivost ke zpětné vazbě, lhostejnost. Potíže se projevují již v raném věku a bývají velmi málo ovlivnitelné. Obdobným způsobem bývá disponován jeden z rodičů a existuje zvýšené riziko, že své dítě bude vychovávat nevhodným způsobem.

Biologická dispozice může vzniknout na úrovni narušení struktury funkcí CNS (v důsledku úrazu, onemocnění atd.). Emoční labilita, impulzivnost, nízké sebeovládání mohou vyvolat neadekvátní reakce.

Úroveň inteligence není faktorem, který by výrazným způsobem ovlivňoval vznik poruchového chování. Poruchové chování bývá spojováno se školním selháním v souvislosti se sociokulturní zanedbaností a dalšími zátěžovými faktory.

Vliv sociálního prostředí

Rodina jako nejdůležitější sociální prostředí, kde pomocí nápodoby nebo identifikace s rodiči je možné osvojit si poruchové chování, přijmout odlišný normativní a hodnotový systém.

Rizika působení rodinného prostředí:

- Rodiče jsou anomální osobnosti (jedinci trpící poruchou osobnosti s návyky vedoucími ke změně osobnosti)
- Neúplné rodiny vyznačující se nedostatkem mužského či ženského vzoru chování (nedůslednost, lhostejnost, odmítání či zanedbávání, používání tělesných trestů)

- Rodina si neplní všechny své funkce (rodina je úplná, rodiče nejsou anomální osobnosti, ale funguje formálně, nedokáže dát dítěti pocit jistoty, orientaci v pravidlech). Podle Matouška (2003) je možnou příčinou také nuda, nedostatek životního smyslu

Kromě rodiny mají vliv na rozvoj nežádoucích forem chování také subkultury a sociální skupiny a podíl má i určité životní prostředí. (Vágnerová, 2004, s. 782-783)

3.2 Motivy poruch chování

Období adolescence je velmi citlivým obdobím pro rozvoj tzv. rizikového a problémového chování. Řada výzkumů ukazuje, že rizikové chování nelze zjednodušeně chápat jako výsledek špatné výchovy nebo nedostatečné péče. Na jeho existenci se podílí řada aktuálních vlivů, v nejbližším sociálním prostředí dospívajícího, včetně pravidel a norem, které uplatňuje jak ve vrstevnické komunitě, tak v širším společenském a kulturním prostředí. (Širůček, Širůčková, Macek, 2007, s. 476)

Mezi motivy nežádoucího chování patří (Vágnerová, 2004, s. 786)

- 1) **potřeba stimulace** potřebného vzrušení může být uspokojována chováním, které se vymyká standardu. Důvodem může být nuda. V tomto případě odůvodňují své chování jako stimulační hodnotu. Nebo může jít o projev anomálního rozvoje osobnosti-např. u disociální poruchy osobnosti
- 2) **potřeba citové jistoty a bezpečí** – prostřednictvím svých činů chce dítě upoutat pozornost, vazba na nevhodnou autoritu mu slouží jako náhražka citového zakotvení v rodině. Zázemím se může stát parta, jejichž hodnoty a normy přijímá.
- 3) **potřeba seberealizace** – obtížnost dosáhnout ocenění a uznání jinde, přijatelnějším způsobem vede k seberealizaci nežádoucím směrem. Důvodem může být potřeba být pozitivně hodnocen skupinou, získat prestiž a potvrdit vlastní hodnotu.
- 4) **potřeba úniku z aktuálně tíživé, ohrožující situace** (po úmrtí některého z rodičů může být dítě silně úzkostné či depresivní a problémové chování může být voláním o pomoc. Důvod činu samo nezná a neumí zdůvodnit.)
- 5) **potřeba získat žádoucí materiální prostředky** – důvodem je potřeba materiálního zisku, potřeba vlastnit to, co by potvrzovalo sociální prestiž jedince nebo mu umožňovalo žít požadovaným stylem života.

3.3 Vývojově podmíněné změny chování v období adolescence

Dospívající se odpoutává od rodiny, zvyšuje se kritičnost k dosud respektovaným normám, snaží se vyjadřovat svůj názor, experimentovat ve věcech, které tyto sociální normy překračují. Potřeba dokazovat si vlastní nezávislost, je dána potřebou hledání nové vlastní identity.

V období dospívání se od rodiny odtrhnou ty děti, které v ní nenalezly citové zázemí a nemají tedy žádný důvod dále rodiče respektovat (příčinou může být tedy ztráta nebo citová deprivace). Takové děti hledají „náhradní uspokojení“, kterým jsou tzv. substituční krádeže, útěky a toulání, jejichž smysl je nevědomý a děti své činy neumějí zdůvodnit. Dalším problémem je, že dospívající mohou narušovat emoční vztahy i pohodu rodinné atmosféry. (Matoušek, cit. podle Vágnerová, 2004, s. 790)

Obecně slábne vliv rodiny a větší má vrstevnická skupina. Mladiství má pocit, že může všeho snadno a rychle dosáhnout, nechce se mu čekat, touží uspokojit všechny své potřeby bez ohledu na jiné a bez vynaložení vlastního úsilí.

3.4 Typy poruch chování

Poruchy chování podle Vágnerové definujeme podle jejich *závažnosti, míry kontinuity či charakteru poruchového chování*. Také prostředí hraje vliv na rozlišení poruchy chování. Klasifikační systém MKN-10 vymezuje poruchy chování ve vztahu k rodině a poruchy chování vázané na skupinové aktivity v partě.

Podle charakteru poruch dělíme chování na:

- a) **neagresivní porušování sociálních norem** (tyto nás budou v této práci zajímat především) a jedná se o *lži, záškoláctví, útěchy a toulání*
- b) **agresivní poruchy chování** - šikana, vandalismus, rvačky a jiné násilnosti porušují a omezují práva jiných lidí a jsou tedy závažnější.

3.4.1 Lhaní

Jeden ze způsobů úniku z osobně nepříjemné situace, kterou dítě nedovede řešit jinak. Dítě ví, že nemluví pravdu, jeho cílem je vyhnout se potížím nebo nějakou výhodou, obvykle nezaslouženou. Jedná se o **pravou lež**.

Při hodnocení dětských lží hraje roli frekvence (jak dítě lže, výběr osob, situace, kdy lže) a účel. **Patologická lhavost** je naopak jedním ze symptomů disociální poruchy osobnosti. Tito jedinci řeší problémy lhaním a podváděním. (Vágnerová, 2004, s. 793)

3.4.2 Útěky a toulání, záškoláctví

Útěk lze charakterizovat jako jednu z variant obranného, únikového jednání, kdy dítě řeší svůj problém útekem z prostředí, které je ohrožuje nebo je pro něj nepřijatelné. Dítě není schopné zvládnout situaci jiným vhodnějším způsobem.

Útěky dělíme:

- **reaktivní, impulzivní útěky** – Matějček (1991, s. 309) jej definuje jako útek před zahanbujícími, ponižujícími pocity, které by dítě zažilo v konfrontaci s rodiči. Je to obrana před degradací vlastního já a útek je signálem zoufalství nebo varováním. Takový útek může být ojedinělý a po vyřešení problému se neopakuje.
- **chronické útěky** - bývají plánované, opakované a vyplývají z dlouhodobých problémů. Dítě se zpravidla nechce vrátit. Setkáváme se s nimi u dětí z narušených nebo nefunkčních rodin, kde nemá žádné zázemí, může být využíváno či týráno. Vzácněji u dětí s patologickým vývojem osobnosti. Nebo také útěky dětí z dětských domovů, z diagnostických či výchovných ústavů, kde mají pocit omezení svobody.
- **Toulání** – je charakteristické dlouhodobým opuštěním domova, je výrazem nedostatečné citové vazby k lidem. Prostředí bývá natolik dysfunkční, že dítěti na něm nezáleží. Tuto volbu řešení životní situace většinou volí starší děti. U dospívajících je zvýšené riziko, že se pro ně toulavý způsob života stane návykem, že nebudou schopni přijmout omezení dané povinnostmi zaměstnání a postupně skončí jako bezdomovci. Útěky a toulání představují jen velmi malou část (1,4 %) přestupků českých školních dětí. (Heřmanská, cit. podle Vágnerová, 2004, s. 795)

Záškoláctví je popisováno podle Pedagogického slovníku od Průchy, Mareše a Walterové jako absence, při které se žák úmyslně, bez omluvy a bez vědomí, případně za souhlasu rodičů nezúčastní vyučování. Záškoláctví má souvislost se školní neúspěšností, ale nemusí to být hlavní důvod.

Typologie záškoláctví (Bakošová, 2008, s. 142-143)

- Záškoláctví jako porušení sociální normy – povinnost navštěvovat školu
- Záškoláctví jako reaktivní akt – žák se vyhýbá nepříjemné situaci, řeší ji únikem
- Záškoláctví jako výbuch – dítě je dlouhodobě frustrované, frustraci zvládá výbuchem
- Záškoláctví jako zábava – zlehčování situace, podvody s omluvenkami
- Záškoláctví jako reakce na složitou životní situaci – adaptační problémy spojené se složitými situacemi
- Záškoláctví u dětí ze sociálně znevýhodněného prostředí – jde o děti těch rodičů, kteří jsou sami problémoví, s nízkým vzděláním, děti jsou často zneužívané jako dozor mladších sourozenců
- Záškoláctví jako individualizující úzkost – patologická forma zanedbávání školní docházky, tzv. školní fóbie)

3.4.3 Krádeže

Lze chápat jako porušení normy respektu k vlastnictví jiné osoby. Pro posouzení významu krádeže jako signálu narušení osobnosti dítěte je podstatný způsob provedení. Nebudeme se zabývat neplánovanými krádežemi malých dětí, které o svém činu předem neuvažují, ale jednájí impulsivně, protože se jim daná věc líbí, ale promyšlenými krádežemi starších dětí. Heřmanská (1994) uvádí, že četnost krádeží narůstá po 12. roce věku a nejzávažnějšími jsou opakované krádeže v partě.

Rozlišujeme (Vágnerová, 2004, s. 796-797):

- ***Dítě krade pro sebe*** – Matějček (1991) upozorňuje na jednu variantu, kdy krádeže slouží jako prostředek náhradního uspokojení v situaci citového strádání. Citově deprivované děti mohou mít zvýšenou potřebu hromadit věci nebo jídlo, které jim slouží jako náhražka citového zázemí
- ***Dítě krade pro druhé*** – příčinou bývá neuspokojená potřeba být akceptován a dosáhnout mezi vrstevníky prestiže nebo je ke krádežím pro druhé nuceno např. šikanou
- ***Dítě krade, aby demonstrovalo své kompetence*** – nejde o materiální zisk, ale o projev konformity k vrstevnickým normám a potřebu dosažení prestiže.

- *Dítě či mladiství krade s partou nebo pro partu* – asociální jednání se fixuje jako norma, je žádoucí nebo povinnou aktivitou, odmítnutí je přestupek, který musí být potrestán.

4 SHRNUÍ TEORETICKÉ ČÁSTI

Cílem teoretické části bylo seznámit čtenáře s hlavními poznatky z oblasti střední adolescence, jako jedné z fází adolescence. Jedná se o období důležité, ale i náročné, období nevyhnutelných bouří a konfliktů. Adolescent v tomto období odmítá úplnou závislost na rodině. Naivita a okouzlení novými kompetencemi jej vedou k pocitu všemocnosti. Má pocit, že ví všechno, co je třeba a nic jej nemůže ohrozit. Odmítá rady a varování rodičů, které mu přijdou hloupé a zbytečné. Někteří rodiče si přejí udržet nadřazenou pozici, protože jim to umožňuje řešit některé výchovné situace. Na základě svého výchovného přístupu, rozdílnosti zájmů a určitého tlaku a napětí, konkrétní a nečekané životní situace, mohou vznikat konflikty, které dospívající může řešit po svém. Řešení se pak objeví v podobě lhaní, toulání, záškoláctví. Pomoc může hledat také ve skupině, v partě, která se mu může stát určitou oporou, může se v ní cítit jistější. Pro získání prestiže je ochoten akceptovat skupinové normy a vzdát se tak dosavadních hodnot a rolí. Přijímá nové, o něž by ve skutečnosti nikdy nestál, kdyby nebyly spojeny s nabídkou nějakého zázemí. Přesto však i nadále většina rodičů nepřestává být pro adolescenty důležitá. Poskytují jim potřebné prostředí bezpečí, lásky a jistoty, předávají svým dětem hodnoty a vzorce chování. Způsob výchovy v rodině ovlivňuje emoční stabilitu člověka, charakterové vlastnosti. Důležitou roli hraje citová vazba. Teoretické poznatky jsme se snažili podpořit, popřípadě doplnit v praktické části pomocí výsledků výzkumu.

II. PRAKTICKÁ ČÁST

5 METODOLOGIE VÝZKUMU

Jak jsme se již zmínili v teoretické části, centrem zájmu našeho výzkumu byla citová vazba mezi matkou a dcerou, respektive jak dcery vnímají svůj vztah k matce a naopak, jak se projevuje mateřská vřelost, kontrola a nedůslednost ve výchově ze stran matek. Zda se nefunkčnost některé ze zmiňovaných oblastí projeví v problémovém chování dívek a v jaké míře. Při tvorbě výzkumného problému a cíle výzkumu se nabízela myšlenka, zda také vzdělání matky má vliv při volbě výchovného stylu.

5.1 Výzkumný problém a cíl výzkumu

Výzkumný problém:

Jaký je vzájemný vztah matky s dcerou v období adolescence a jeho vliv na případné problémové chování?

Při realizaci výzkumu nás zajímaly tyto oblasti:

1. Oblast, která představuje **rodičovský zájem** - zájem o život dcery
2. Oblast **rodičovského vztahu/vřelosti** - pocit bezpečí, lásky, povzbuzení,
3. Oblast **rodičovské kontroly/důvěry** – dodržování pravidel ze stran dcer
4. Oblast **důslednosti výchovy** - ze stran matek
5. Oblast týkající se **problémového chování**

Cílem výzkumu je zjistit vzájemný vztah mezi matkou a dcerou, jeho souvislosti, zmapovat míru jeho vlivu na výskyt případného problémového chování dívek.

5.2 Výzkumné otázky a hypotézy

K realizaci cíle výzkumu jsme si položili následující výzkumné otázky, které se vztahují k hlavním oblastem. Těmi jsou, jak jsme uvedli výše: rodičovský zájem, vřelost, rodičovská kontrola/důvěra a důslednost výchovy. Z jednotlivých oblastí byla na základě vlastního výběru vybrána konkrétní tvrzení, která byla dána do souvislosti s otázkou z oblasti problémového chování a následně pak vytvořeny hypotézy.

Výzkumná otázka č. 1 se vztahuje k oblasti rodičovského zájmu

Jaký vliv má rodičovský zájem na výskyt problémového chování?

H1: Existuje souvislost mezi zájmem matky o dceřin život a tendencí dcery ke lhaní

H2: Existuje souvislost mezi empatií ze strany matky a četností útěku dcery z domova

Výzkumná otázka č. 2 se vztahuje k oblasti rodičovského vztahu/vřelosti

Jak rodičovský vztah směrem k dceři ovlivní výskyt problémového chování?

H3: Existuje souvislost mezi vyjadřováním rodičovské vřelosti a případným záško-
láctvím

H4: Existuje souvislost mezi pocitem porozuměním ve vztahu matky k dceři a zata-
jováním faktů

Výzkumná otázka č. 3 se vztahuje k oblasti rodičovské kontroly/důvěry

Jaký vliv má uplatňovaná rodičovská kontrola/důvěra na výskyt problémového chování?

H5: Existuje souvislost mezi informovaností matky a úmyslným ničením či poško-
zováním veřejného či soukromého majetku

H6: Existuje souvislost mezi mírou kontroly ze strany matky v případě alkoholu
a četností epizod opilostí u dcery

Výzkumná otázka č. 4 se vztahuje k oblasti důslednosti výchovy

Jak se nedůslednost ze strany matky promítá do frekvence výskytu problémového chování?

H7: Existuje souvislost mezi momentální náladou matky a jejím vlivem na dodržo-
vání stanoveného trestu v podobě „domácího vězení“ u dcery

H8: Existuje souvislost mezi vyhrožováním trestem ze strany matky a četností
výskytu lhaní

5.3 Průběh výzkumu

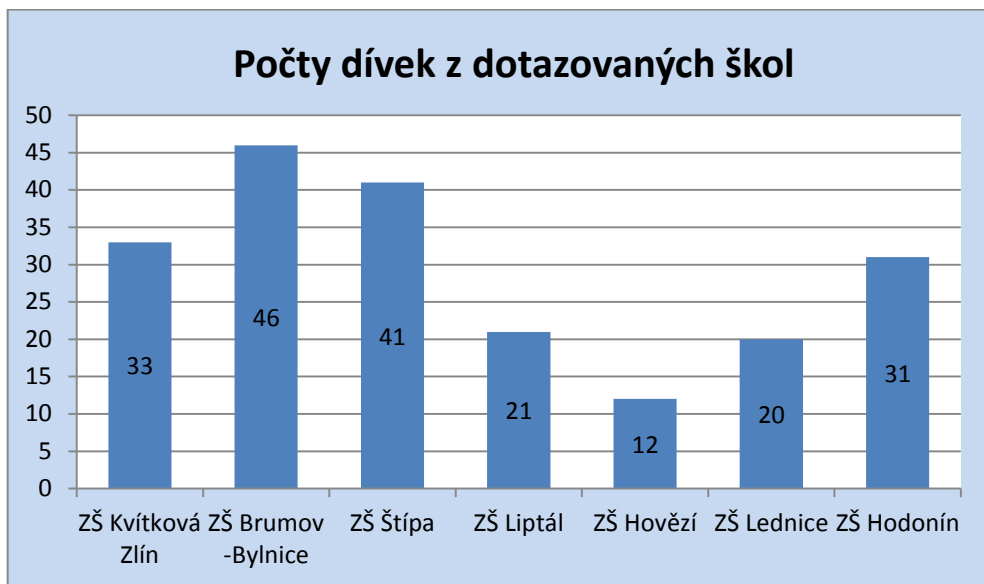
Náplní diplomové práce bylo provedení kvantitativního výzkumu, zaměřeného na vliv vztahu matky a dcery v adolescenci na výskyt problémového chování. Dospívající obecně neradi mluví o svých pocitech, o vztahu k ostatním lidem, především k rodičům (a k dalším případným autoritám, např. učitelům). Nepřipouštějí si, že jsou zmatení a že jim dospívání přináší řadu vlastních problémů, že jim chybí asertivní schopnost snášet konflikt, formovat jasně názor, ptát se, ale také snášet odpověď jak kladnou, tak i zápornou. Dopady na vztah s rodiči pak většinou vnímají jako něco, co není v žádném případě způsobeno jejich vlastními proměnami, což by při kvalitativním výzkumu mohlo dle našeho názoru značně zkreslit výsledky, nebo by tyto výsledky mohly být příliš jednostranné. V rámci kvantitativního výzkumu ovšem můžeme očekávat, že se výsledky projeví v takové podobě, jaká je skutečnost, a že se díky osobnímu přístupu podaří získat skutečně relevantní data.

5.3.1 Výzkumný vzorek

Průzkum jsme prováděli v období listopad-prosinec 2012 a to u dívek osmých a devátých tříd ZŠ. Jednalo se o dívky ve věku 14-15 let. Celkem bylo rozdáno 250 dotazníků. Základní školy byly vybrány záměrně, jelikož se se zástupci známe osobně a umožnili tak distribuci dotazníků.

Dotazník nakonec vyplnilo celkem 204 dívek ze základních škol:

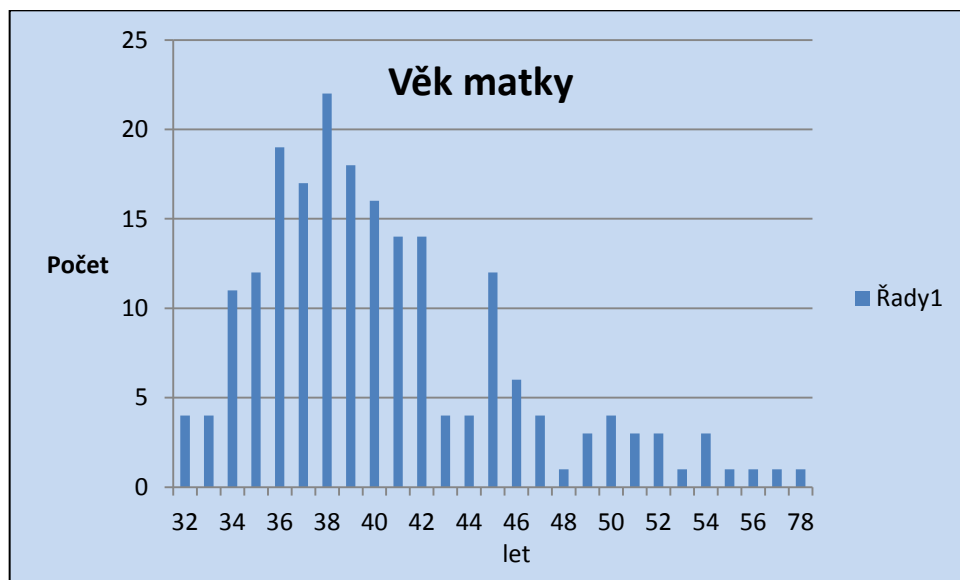
1. ZŠ Kvítková Zlín (33 dívek)
2. ZŠ Brumov-Bylnice (46 dívek)
3. ZŠ Štípa (41 dívek), Liptál (21 dívek), Hovězí (12 dívek) a Lednice (20 dívek)
4. ZŠ Hodonín (31 dívek)

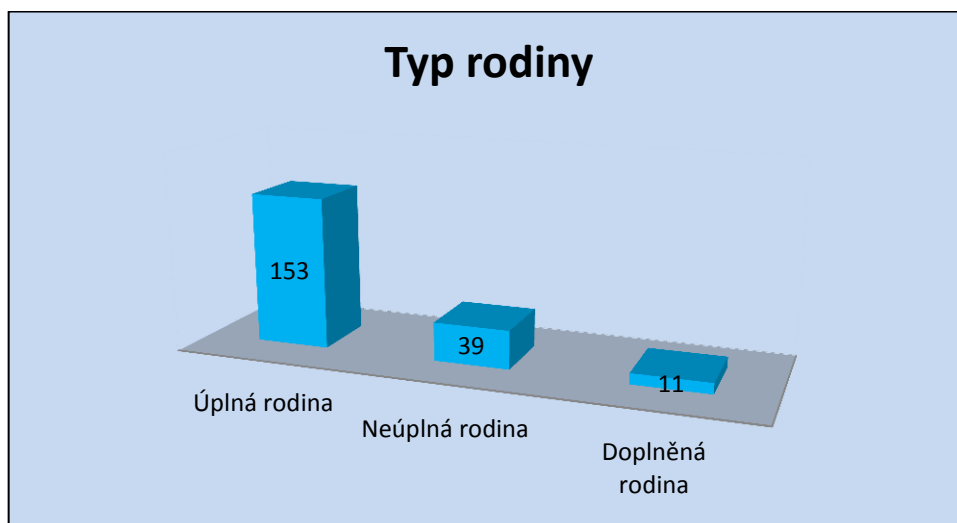
Graf 1. Počty dívek z dotazovaných škol

V grafu č. 2 je pro názornost zobrazena četnost týkající se věku matek.

Věk matek, které mají dcery ve věku 14-15 let, se nejvíce pohybuje v rozmezí 36-39 let.

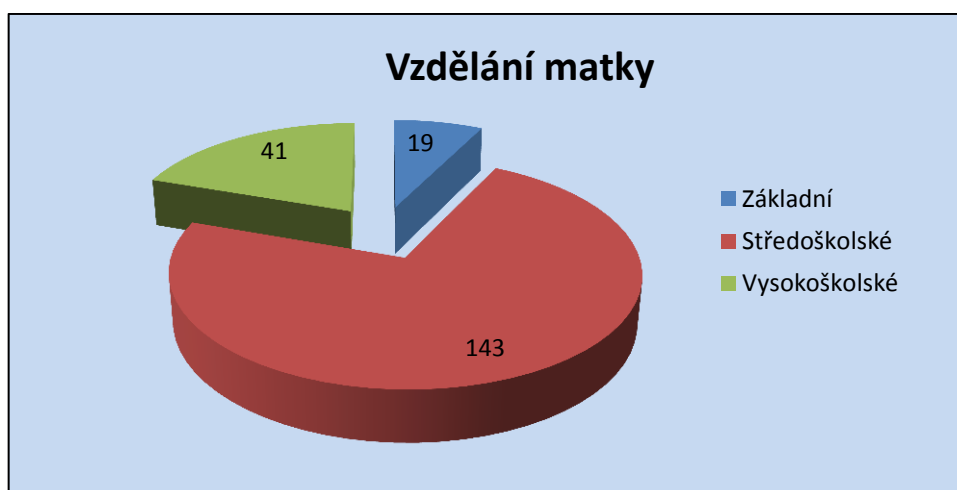

Graf 2. Věk matky

Graf 3. Typy rodin

V grafu č. 3 je znázorněn typ rodin respondentek: 153 dívek (**75 %**) pochází z úplných rodin, 39 (**19 %**) z neúplných (žijí pouze s matkou) a 11 (**5 %**) dívek je z doplněných rodin. Jedna dívka z celkového počtu 204 žije s babičkou a jedna s otcem. Zajímalo nás kolik matek z neúplných rodin chápe pocity dcer, zda se jim může svěřovat a zjistili jsme, že 14 dívek (**36 %**) z celkového počtu 39 se matce nemůže svěřit, dívky jsou toho názoru, že matka nechápe jejich pocity.

Graf 4. Vzdělání matky

Co se týká vzdělání matek je z grafu č. 4 zřejmé, že z celkového počtu matek 204 má **143** středoškolské vzdělání, **41** matek vysokoškolské vzdělání a **19** základní vzdělání.

Z dotazníkového šetření dále vyplynulo, že **119** dívek přirovnává výchovný styl matky k *demokratickému*, tj. matka ji zahrnuje láskou a přízní, reaguje na její potřeby, je vstřícná k jejím nápadům i názorům, namísto trestu za negativní chování jí jasně vymezí své představy o pozitivním chování a o důsledcích, které bude vyvozovat v případě negativního chování.

K *autoritativnímu stylu*, kdy matka sama nejlépe ví, co potřebuji, rozkazuje, hrozí a trestá, na mé přání se moc neohlíží, nevíta moji iniciativu a samostatnost nepřipouští, požaduje splnění, kontroluje mě, se hlásí **56** dívek.

28 dívek zakroužkovalo *liberální styl*, kdy matka na ně neklade téměř žádné požadavky, pokud ano, není kontrolováno jejich splnění, rozhodují si o všem sama.

Při této příležitosti se nabízelo vytvoření hypotézy, která zjišťuje existenci vazby, spojitosti mezi vzděláním matky a jejím používaným výchovným stylem.

Tab. 1. Tabulka vztahu výchovného stylu na vzdělání

		Vzdělání			
		ZV	SŠ	VŠ	
Výchovný styl	demokratický	3	88	28	119
	autoritativní	10	38	8	56
	liberální	6	17	5	28
		19	143	41	203

Demokratický výchovný styl volí **62 %** středoškolsky vzdělaných a **68 %** vysokoškolsky vzdělaných matek. Autoritativní styl volí naopak **53 %** matek se základním vzděláním.

5.4 Metody sběru a zpracování dat

5.4.1 Dotazník

Jako metoda sběru dat byl zvolen dotazník, jako prostředek kvantitativního výzkumu. Dotazníky byly rozesílané v rozmezí jednoho až dvou měsíců.

Dotazník byl sestaven tak, aby neobsahoval nesrozumitelné či zavádějící termíny. Z dotazníku byly vyloučeny nepříjemné, sugestivní otázky, víceznačná slova. Při sestavování dotazníku jsme vycházeli z doporučení uvedených Chráskou (2007, s. 169).

Otázky, které byly v rámci dotazníku pokládány, a to pokud možno jasně a srozumitelně, jsme rozdělili do několika tematických celků. Jedním je celek týkající se rodičovského zájmu (otázky č. 1-7), další rodičovského vztahu (otázky č. 8-19), rodičovské kontroly/důvěry (otázky č. 20-28), důslednosti výchovy (otázky č. 29-33), problémového chování (otázky č. 46-57) a posledním celkem je zjišťování výsledku (řešení) vzniklého konfliktu (otázky č. 34-45). Jedná se o otázky uzavřené (strukturované) zjišťující mínění, postoje, motivy, které se vyznačují tím, že se u nich respondentům předkládá vždy určitý počet předem připravených odpovědí. Jelikož se předkládá více odpovědí než dvě, hovoříme tzv. **polytomických položkách výběrových**. Respondent z nich musí vybrat pouze jednu. Hlavní výhodou je, že se zjednodušuje vyhodnocování. V dotazníku jsou uvedeny rovněž demografické otázky, které se týkají vzdělání, věku matky, typu rodiny a stylu výchovy. **Celý dotazník je uveden v příloze PI.**

5.4.2 Technika zpracování dat

Jakmile jsme dotazníkovým průzkumem zjistili a shromáždili všechny potřebné údaje, bylo dalším krokem zpracování a analýza dat. Nejběžnějším a nejpoužívanějším způsobem zpracování odpovědí je třídění. Výsledky jsou zpracovány do tabulek a grafů, které napomáhají k lepší orientaci v jednotlivých výzkumných otázkách. Grafy jsou zpracovány převážně v relativních hodnotách. K jednotlivým výzkumným otázkám jsme sestavili hypotézy, jako jádro kvantitativně orientovaného výzkumu. V další fázi jsme provedli testování hypotéz. Jelikož jsme zjišťovali, zda existuje souvislost (závislost) mezi dvěma jevy, použili jsme testu nezávislosti chí-kvadrát pro kontingenční tabulku. Ze získaných dat dotazníkového šetření jsme nejdříve formulovali nulové a alternativní hypotézy a následně sestavili kontingenční tabulky.

6 ANALÝZA VÝSLEDKŮ VÝZKUMU

V této části jsme provedli třídění druhého stupně, při kterém dáváme do souvislosti dva sledované znaky. V našem případě se jedná vždy o otázku z jedné ze čtyř zmiňovaných oblastí a tu dáváme do souvislosti s otázkou z oblasti problémového chování. Rozhodujeme, zda existuje souvislost (závislost) mezi dvěma jevy, které byly zachyceny pomocí nominálního měření.

6.1 Oblast rodičovského zájmu

VO1: Jaký vliv má rodičovský zájem na výskyt problémového chování?

K výzkumné otázce č. 1 se vztahují dvě hypotézy, které jsou popsány níže.

6.1.1 Popisná část k H1

Dříve než jsme testovali **H1: Existuje souvislost mezi zájmem matky o dceřin život a tendencí dcery ke lhaní**, která se týká VO1, bylo nezbytné provést rozbor tvrzení č. 1- zájem matky o dceru a dále rozbor tvrzení č. 47 – lhaní rodičům.

Tab. 2. Četnosti odpovědí vztahující se k tvrzením z oblasti rodičovského zájmu¹

	souhlasím	spíše souhlasím	spíše nesouhla- sím	nesouhlasím
1) Matka se zajímá o můj život ... ²	143	53	8	0
2) Tráví se mnou volný čas	46	90	64	4
3) Vede mě k tomu, abych se zajímala o různé věci	93	82	23	6
4) Dává mi dobré rady	108	63	25	8

Výsledky třídění prvního stupně u tvrzení č. 1 – *Matka se zajímá o můj život*, uvádíme v tabulce č. 3.

¹ Rodičovský zájem, rodičovský vztah a rodičovskou kontrolu/důvěru v naší práci reprezentuje matka

² Modře vyznačená tvrzení byla následně dána do souvislosti s problémovým chováním

Tab. 3. Zájem matky o život dcery - absolutní a relativní četnost u tvrzení č. 1

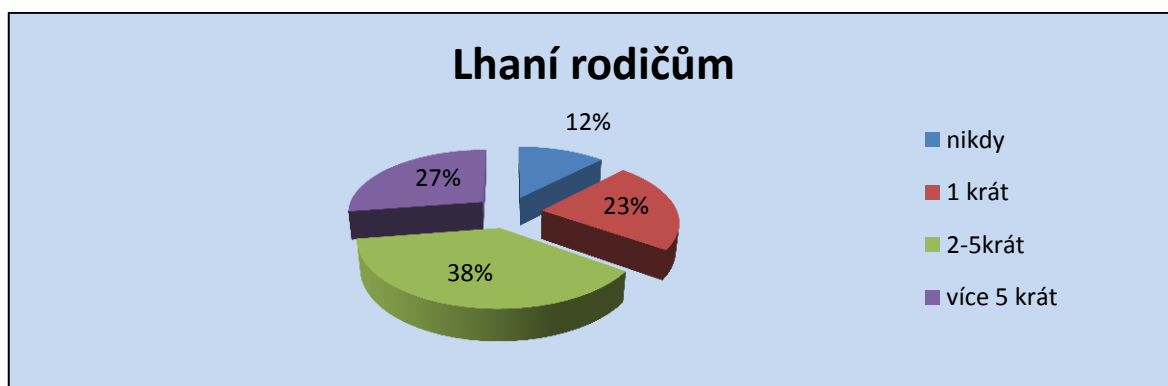
Matka se zajímá o můj život	Absolutní četnost	Relativní četnost (%)
Souhlasím	143	70,1
spíše souhlasím	53	26
spíše nesouhlasím	8	3,9
Nesouhlasím	0	0
	Σ 204	Σ 100

Z tabulky č. 3 je zřejmé, že **143** dívek souhlasí s tvrzením, že se matka zajímá o jejich život a pouze **8** dívek, což představuje 3,9 % z celkového počtu dívek, spíše nesouhlasí. Z výsledků je zřejmé, že dcery vnímají zájem ze stran matek. Matka je člověk, který i přes případné neshody je vnímám jako oddaný, schopný a ochotný dát potřebnou radu. Přes všechny tyto pozitiva vznikají ve vztahu matka dcera konflikty, které jsou spojeny s osamostatňováním, snahou něco si dokázat, něco získat. Bohužel toho v některých případech nelze dosáhnout bez použití či využití lži. Proto nás zajímalo, jak to vypadá se lhaním u dívek, jako jednou z prvotních problémových (nežádoucích) forem chování:

Četnosti odpovědí vztahující se k tvrzením z oblasti problémového chování:

	nikdy	1 krát	2-5 krát	více než 5x
47) Kolikrát jsi lhala rodičům nebo ses snažila utajit něco, co jsi udělala?	25	46	77	56

Graf č. 5 (viz níže) ukazuje, že **88 %** dívek lhalo (z toho např. **38 %** dívek lhalo rodičům 2-5 krát a více než 5 krát lhalo **27 %** dívek).

Graf 5. Lhaní rodičům-vyhodnocení otázky č. 47

6.1.2 Vyhodnocení hypotézy H1

Tříděním druhého stupně jsme si formulovali nulovou a alternativní hypotézu:

- H₀ Mezi četnostmi odpovědí na otázku týkající se zájmu matky o dceřin život a tendencí dcery ke lhaní není závislost.
- H_A Mezi četnostmi odpovědí na otázku týkající se zájmu matky o dceřin život a tendencí dcery ke lhaní je závislost.

Testování významnosti provedeme na hladině významnosti $\alpha=0,05$.

Tab. 4. Kontingenční tabulka souvislosti mezi zájmem matky o dceřin život (tvrzení č. 1) a lhaním (tvrzení č. 47)

		Lhaní			
		nikdy	1x	2 a více x	
Zájem	souhlasím	21(19,56)	44(46,57)	125(123,87)	190
	nesouhlasím	0(1,44)	6(3,43)	8(9,13)	14
	Σ 21	Σ 50	Σ 133	Σ 204	

Dalším krokem byl výpočet testového kritéria $\chi^2 = \frac{(P-O)^2}{O}$

K výpočtu jsme si sestavili pomocnou tabulku pozorovaných a očekávaných četností (viz níže). **Ostatní pomocné tabulky jsou již uvedeny v příloze P II.**

Tab. 5. Pomocná tabulka-pozorované a očekávané četnosti k H1

P četnost	O četnost	P-O	(P-O) ²	(P-O) ² /O
21	19,56	1,44	2,07	0,106
0	1,44	-1,44	2,07	1,44
44	46,57	-2,57	6,60	0,142
6	3,43	2,57	6,60	1,926
125	123,87	1,13	1,28	0,010
8	9,13	-1,13	1,28	0,140
				Σ 3,764

Testové kritérium:

$$\chi^2 = \frac{(P-O)^2}{O} = 0,106 + 1,44 + 0,142 + 1,926 + 0,010 + 0,140 = \mathbf{3,764}$$

Vypočítaná hodnota χ^2 je ukazatelem velikosti rozdílu mezi skutečností a vyslovenou nulovou hypotézou. Pro posouzení vypočítané hodnoty χ^2 jsme dále určili počet stupňů volnosti tabulky. Pro vysvětlení: pro kontingenční tabulku o r řádcích a s sloupcích byl počet stupňů volnosti stanoven podle vztahu (viz tabulka č. 2).

$$f = (r - 1) \cdot (s - 1) = (2 - 1) \cdot (3 - 1) = 2$$

Kritickou hodnotu $\chi^2_{0,05}(2) = \mathbf{5,991}$ jsme zjistili v tabulce kritické hodnoty testového kritéria chí-kvadrát.

Vypočítaná hodnota testového kritéria je nižší než hodnota kritická, a proto je možné přijmout nulovou hypotézu. Mezi odpověďmi nebyla prokázána statisticky významná souvislost. To znamená, že **mezi četnostmi odpovědí na otázku týkající se zájmu matky o dceřin život a lhaním není závislost.**

Komentář: Jelikož **96 %** dívek potvrdilo zájem ze stran matek, lze usuzovat, že u těchto dívek převažuje jistá citová vazba a vztah s matkou zůstává v pořádku i přes nedorozumění, konflikty či případné lhaní. Neznamená to tedy, že by dcera více lhala, kdyby viděla nezájem ze strany matky. A ani naopak se vztah matky k dceři v případě problémového chování v podobě lhaní nezmění. Většina matek miluje své děti bez podmínek. Je to dáno citovou vazbou, kterou matky mají ke svým dcerám. Výzkumy ukázaly, že pro vztahovou orientaci všeobecné strategie jsou důležité především zvnitřněné zkušenosti podporujícího chování matky.

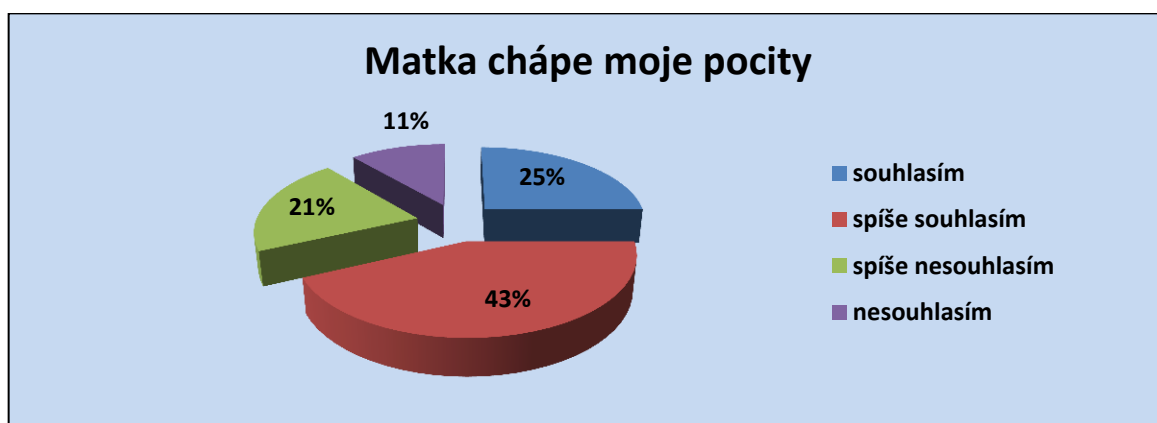
6.1.3 Popisná část k H2

Abychom mohli testovat H2, bylo potřeba zaměřit se na tvrzení č. 6 a dále pak na tvrzení č. 49, která jsme dávali do souvislosti.

Tab. 2. Četnosti odpovědí vztahující se k tvrzením z oblasti rodičovského zájmu³ - pokračování tabulky

	souhlasím	spíše souhlasím	spíše nesouhlasím	nesouhlasím
5)Zajímá se o mé přátele, o můj volný čas, (s kým se stýkám)	112	61	23	8
6)Chápe moje pocity	51	88	42	23
7)Můžu se jí svěřit	110	60	23	11

Z následujícího grafu č. 6 je vidět, že 25 % dívek souhlasí s tvrzením, že matka chápe jejich pocity a rovněž 43 % dívek se přiklání spíše k souhlasnému názoru. 11 % dívek nesouhlasí a 21 % dívek pak spíše nesouhlasí.

Graf 6. Pocity a jejich pochopení - vyhodnocení otázky č. 6

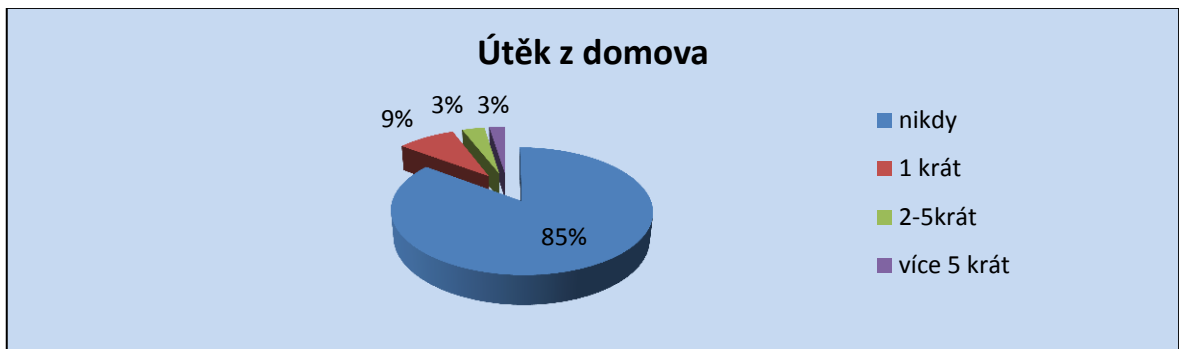
Druhou proměnnou, kterou jsme dávali do souvislosti s pocity je tvrzení, které se týká útěku z domova - přesněji četnosti útěku (viz níže):

Četnosti odpovědí vztahující se k tvrzením z oblasti problémového chování:

	nikdy	1 krát	2-5 krát	více než 5x
49) Kolikrát jsi utekla z domu?	174	18	7	5

³ Rodičovský zájem, rodičovský vztah a rodičovskou kontrolu/důvěru v naší práci reprezentuje matka

V případě útěků z domova jsme zjistili, že **85 %** dívek ještě nikdy neuteklo z domova a útky opakovalo **5** dívek více než pět krát.

Graf 7. Útky z domova- vyhodnocení otázky č. 49

6.1.4 Vyhodnocení hypotézy H2

H2: Existuje souvislost mezi empatií ze strany matky a četností útěku dcery z domova

- H₀ Neexistuje souvislost mezi schopností empatie ze strany matky a četností útěku dcery z domova
- H_A Existuje souvislost mezi schopností empatie ze strany matky a četností útěku dcery z domova

Tab. 6. Kontingenční tabulka souvislosti mezi schopností empatie (tvrzení č. 6) a útekem (tvrzení č. 49)

		Útěk			
		nikdy	1x	2 a více x	
Pocity	souhlasím	127(115,83)	6(12,95)	6(10,22)	139
	nesouhlasím	43(54,17)	13(6,05)	9(4,78)	65
		Σ 170	Σ 19	Σ 15	Σ 204

Testové kritérium:

$$\chi^2 = \frac{(P-O)^2}{O} = 1,077 + 2,303 + 3,73 + 7,983 + 1,743 + 3,726 = \mathbf{20,562} \quad (\text{viz příloha II - Tab. 7})$$

$$f = (r - 1) \cdot (s - 1) = (2-1) \cdot (3-1) = 2$$

Kritická hodnota $\chi^2_{0,05}(2)=5,991$

Vypočítaná hodnota testového kritéria je vyšší než hodnota kritická, a proto je možné odmítnout nulovou hypotézu. To znamená, že **existuje souvislost mezi empatií ze strany matky a četností útěku dcery z domova.**

Komentář: Jak jsme již zmínili v teoretické části, matka vedle uspokojování potřeb zůstává jádrem citové opory po celé stadium dítěte. Jedině ona totiž dokáže sladit drobné povinnosti a radosti každodenního života v takový celek, aby dítě bylo či cítilo se spokojené. Tuto oporu v daleko větší míře potřebují pocítit právě dívky. Pokud dívky řeší nějaký problém a navíc se k tomu přidá nezáměr či chlad ze strany matky, útek může být řešením. Když je jí, jako dítěti odepřena láska, použije svou vynořující se nezávislost, aby ukázala okolnímu světu, že nepotřebuje žádnou něhu. Proto jakákoli nabídnutá laskavost je podrobena zkoušení, aby se ujistila, že je opravdová. A toto testování přežije ten, kdo dokáže za nepříjemným chováním dívky „vidět člověka“. Pokud dívka cítí úctu, začne důvěřovat i okolnímu světu, s nímž si myslela, že musí bojovat. Základní důvěra v lidi pomáhá překročit práh patnácti let. (Sleigh, 2008, s. 39-40)

Rodiči dělá těžkosti porozumět adolescentovým představám a emocím (Macek, Štefánková, 2006, s. 35) a jako důkaz uvádím několik příkladů nejisté citové vazby, které jsme zaznamenali z dotazníku: „*matka o mně neví skoro nic a jsem ráda, že s ní nebydlím, nenávidím jejího přítele, nejradši bych byla, kdyby umřel. Matka vyvolává zbytečné konflikty, těším se, až mi bude 18 a nebudu se s ní muset bavit.*“

„*...kontroluje mě, co dělám, kam jdu. Má mě ráda, ale nedává to příliš najevo, nelíbí se jí nic, co se líbí mně. Nemůžu se jí svěřit, protože jí už nevěřím. Od jisté doby to s námi neklape.*“

Nebo „*...matka neví, co potřebuji, vůbec mi nerozumí, nechápe mě. Dává mi tresty, ale mně je to jedno, kontroluje mě, neohlíží se na to, co chci.*“ Z toho lze usuzovat, že vyhýbání se konfliktům nebo permanentní ustupování při řešení problémů brání změně ve vztahu rodič (matka) – dospívající.

6.2 Oblast rodičovského vztahu/vřelosti

VO2: Jak rodičovský vztah směrem k dceři ovlivní výskyt problémového chování?

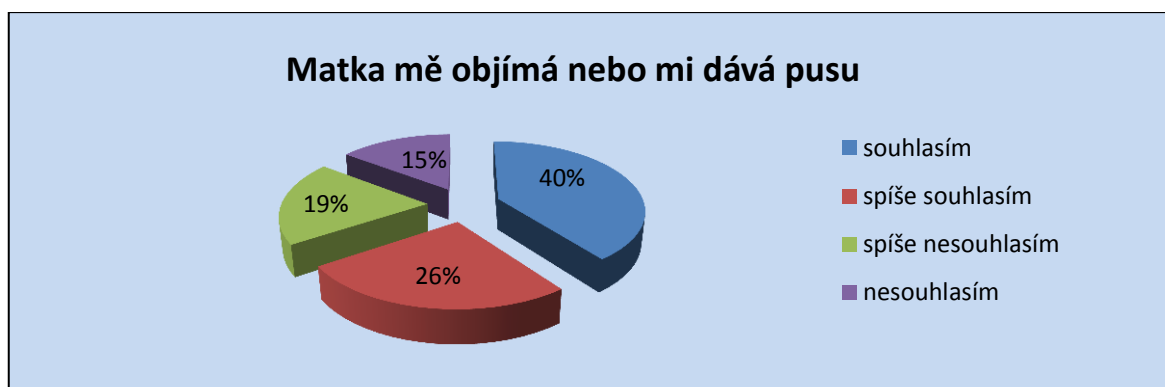
K výzkumné otázce č. 2 jsme vytvořili hypotézu H3 a H4.

6.2.1 Popisná část k H3

Než jsme přistoupili k vyhodnocení H3, opět jsme si rozebrali proměnné, kterých se hypotéza týká: jedná se o tvrzení č. 9 (viz graf č. 8), kde **66 %** dívek odsouhlasilo, že je maminka objímá a **15 %** jich naopak s tímto tvrzením nesouhlasilo.

Tab. 8. Četnosti odpovědí k tvrzením z oblasti rodičovského vztahu (vřelosti)

	souhlasím	spíše souhlasím	spíše nesouhlasím	nesouhlasím
8)Matka je na mě hodná, dává mi pocit bezpečí	123	62	17	2
9)Matka mě objímá nebo mi dává pusu	81	53	40	30
10)Matka je na mě hrdá	83	80	34	7
11)Matka mi dává najevo svoji lásku	108	65	21	10
12)Matka se snaží, abych se cítila dobře	143	44	12	5
13)Matka bere ohled na moje návrhy	61	100	37	6
14)Působí ji radost, když se mnou ve volném čase něco podniká	80	91	25	8

Graf 8. Rodičovská vřelost- vyhodnocení otázky č. 9

A druhé tvrzení se týká záškoláctví (tvrzení č. 48):

Četnosti odpovědí vztahující se k tvrzením z oblasti problémového chování:

nikdy	1 krát	2-5 krát	více než 5x
175	15	9	4

48) Kolikrát jsi byla za školou?

Graf 9. Záškoláctví - vyhodnocení otázky č. 48

86 % dívek potvrdilo, že nikdy nebyly za školou, **7 %** si to vyzkoušelo jedenkrát, **5 %** 2-5 krát a **2%** více než 5 krát. Při výzkumu jsme se zaměřili, zda **hraje roli v záškoláctví typ rodiny, ale u většiny dívek, které byly za školou 2 a více krát, převažuje úplná rodina, z toho vyplývá, že typ rodiny na záškoláctví nemá v tomto dotazníkovém šetření vliv.**

6.2.2 Vyhodnocení hypotézy H3

H3: Existuje souvislost mezi vyjadřováním rodičovské vřelosti a případným záškoláctvím

- H_0 Neexistuje souvislost mezi vyjadřováním vřelosti (v podobě objímání) a četností záškoláctví
- H_A Existuje souvislost mezi vyjadřováním vřelosti (v podobě objímání) a četností záškoláctví

Tab. 9. Kontingenční tabulka souvislosti rodičovské vřelosti (tvrzení č. 9) a záškoláctvím (tvrzení č. 48)

		Záškoláctví		
		nikdy	1 a více x	
Vřelost (objetí)	souhlasím	78(67,10)	3(13,90)	81
	spíše s.	43(43,91)	10(9,09)	53
	spíše n.	27(33,14)	13(6,86)	40
	nesouhlasím	21(24,85)	9(5,15)	30
		Σ 169	Σ 35	Σ 204

Testové kritérium:

$$\chi^2 = \frac{(P-O)^2}{O} = 1,771 + 0,019 + 1,138 + 0,596 + 8,547 + 0,091 + 5,496 + 2,878 = \mathbf{20,536}$$

(viz příloha II - Tab. 10)

$$f = (r-1) \cdot (s-1) = (4-1) \cdot (2-1) = 3$$

Kritická hodnota $\chi^2_{0,05}(3) = \mathbf{7,815}$

Vypočítaná hodnota testového kritéria je vyšší než hodnota kritická, a proto je možné odmítnout nulovou hypotézu. Mezi odpověďmi byla prokázána statisticky významná souvislost. To znamená, že **rodičovská vřelost (v podobě objímání) významným způsobem souvisí se záškoláctvím.**

Komentář: Lze si to vysvětlit tím, že u dívek, kterým matky neprojevují dostatečnou vřelost v podobě dotyků, mazlení, vyjadřování si vzájemných citů, se mohou v případě problémů, se kterými si neví rady, kdy nemají možnost se obrátit na osobu nejbližší (a tou je matka), objevit sklony k záškoláctví, jako jedna z forem úniku od problému, jako zkratkovitá reakce na nezvládnutou situaci doma.

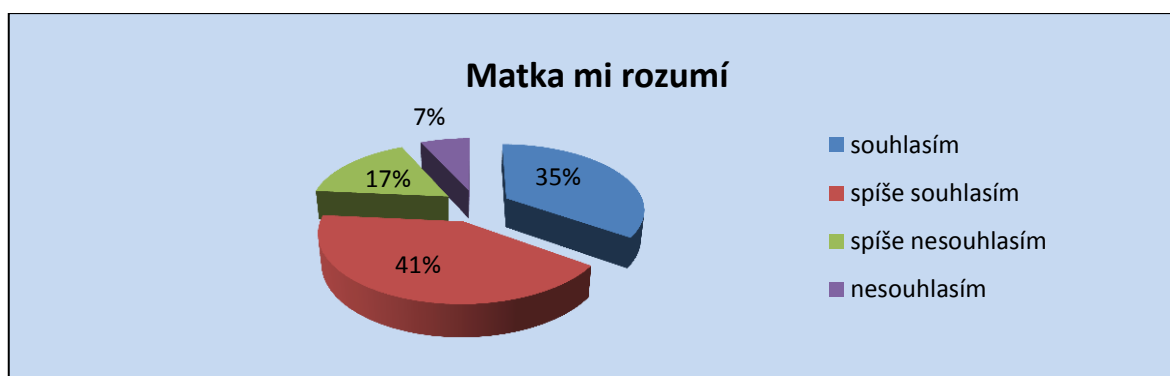
6.2.3 Popisná část k H4

H4 je založena na vztahu mezi porozuměním ze strany matky a lhaním či případným zatajováním faktů.

Tab. 8. Četnosti odpovědí k tvrzením z oblasti rodičovského vztahu (vřelosti) - pokračování

	souhlasím	spíše souhlasím	spíše nesouhlasím	nesouhlasím
15)Matka mě dokáže povzbudit a pomoci, když se mně něco nepovede	96	78	22	8
16)Matka mě bere vážně	75	87	32	10
17)Rozumí mi	71	85	34	14
18)Udělala by pro mě cokoliv	112	69	17	6
19)Udělá si na mě čas, když potřebuji	75	95	23	11

Graf č. 10 dokazuje, že cca **79 %** dívek souhlasí, že jim matka rozumí a **21 %** s tím nesouhlasí. Co se týká tvrzení odhalující lhaní, to jsme si již podrobněji rozebrali v H1 v grafu č. 5.

Graf 10. Porozumění ze strany matky-vyhodnocení otázky č. 17

6.2.4 Vyhodnocení hypotézy H4

H4: Existuje souvislost mezi pocitem porozuměním ve vztahu matky k dceři a tendencí ke lhaní

H_0 Neexistuje souvislost mezi pocitem porozumění ve vztahu matky k dceři a tendencí ke lhaní

H_A Existuje souvislost mezi pocitem porozumění ve vztahu matky k dceři a tendencí ke lhaní

Tab. 11. Kontingenční tabulka souvislosti mezi porozuměním ve vztahu matky a dcery (tvrzení č. 17) a lhaním (tvrzení č. 47)

		Lhaní			
		nikdy	1x	2x	
Porozumění	souhlasím	12(8)	22(16,71)	25(27,84)	71
	spíše s.	6(9,58)	20(20)	41(33,33)	85
	nesouhlasím	5(5,41)	6(11,29)	14(18,82)	48
		Σ 23	Σ 48	Σ 80	Σ 204

Testové kritérium:

$$\chi^2 = \frac{(P-O)^2}{O} = 2+1,338+0,31+1,675+2,479+0,29+1,765+1,234 = \mathbf{10,812}$$

(příloha II - Tab. 12)

$$f = (r-1) \cdot (s-1) = (3-1) \cdot (3-1) = 4$$

Kritická hodnota $\chi^2_{0,05}(4) = 9,488$

Vypočítaná hodnota testového kritéria je vyšší než hodnota kritická, a proto je možné odmítnout nulovou hypotézu. To znamená, že **existuje souvislost mezi porozuměním ve vztahu matky a dcery a zatajováním faktů (lhaní rodičům nebo utajením něčeho, co jsem udělala).**

Komentář: Pokud si matka uvědomuje, že se s její dcerou dá rozumně vycházet jako s rovnocenným partnerem, tak se v procesu utváření dle transakční analýzy posouvá vztah rodič-dítě do vztahu dospělý-dospělý. Důvěřovat a snažit se porozumět dospívajícímu, který by nás mohl zklamat, dělá důvěru skutečnou a proměňuje ji v sílu, která může mít dobrý vliv na jeho úmysly a skutky. Je nutné nechat dospívajícímu prostor pro tajemství, je dobré dovolit dospívajícímu vydat se někdy do nebezpečí a dělat chyby, ale je důležité mu neváhat říci, jaké nebezpečí z toho plyne. Být mu v takových situacích nablízku. Pokud bude ve vztahu matka-dcera porozumění, nebude mít dcera potřebu rodičům lhát či něco zatajovat.

6.3 Oblast rodičovské kontroly/důvěry

VO3: Jaký vliv má uplatňovaná rodičovská kontrola/důvěra na výskyt problémového chování?

K výzkumné otázce č. 3 se vztahují hypotézy H5 a H6.

6.3.1 Popisná část k H5

Při zkoumání H5 jsme vycházeli z tvrzení, kterým jsme zjišťovali, zda se matka zajímá o to, s kým se dcera setkává a zda to má vliv na případné úmyslné ničení majetku.

Tab. 13. Četnosti odpovědí k tvrzením z oblasti rodičovské kontroly/důvěry

20)Matka mi říká, v kolik se mám vrátit domů,	102	62	35	5
21)Matka chce vědět, s kým se setkávám	114	53	23	14
22)Matka chce, abych se vždy zeptala, zda můžu večer ven	121	54	19	10
23)Matka chce vědět, jestli mám hotové úkoly	75	61	36	32
24)Matka mě napomíná, když se jí nelíbí, jak se chovám	142	52	8	2

Z grafu č. 11 je vidět, že **82 %** dívek souhlasí s tím, že matka chce znát kamarády, přátele či jiné osoby, se kterými se dívky setkávají.

Druhou proměnnou bylo tvrzení č. 57, jehož četnosti uvádíme níže:

Četnosti odpovědí vztahující se k tvrzením z oblasti problémového chování:

57) Kolikrát jsi úmyslně ničila anebo poškozovala veřejný anebo soukromý majetek (např. rozbila, pomalovala, polepila atd.?)

nikdy	1 krát	2-5 krát	více než 5x
159	29	8	8

Graf č. 12: Úmyslné ničení majetku ze stran dívek - vyhodnocení otázky č. 57

Z grafu č. 12 je zřejmé, že **78 %** dívek nikdy úmyslně neničilo či poškozovalo veřejný či soukromý majetek, **14 %** dívek má s tímto problémovým chováním zkušenost 1 krát a výzkum rovněž ukázal, že **8** dívek (**4%**) z celkového počtu 204 ničilo majetek 2-5 krát a dalších **8** dívek (**4%**) více než 5 krát.

6.3.2 Vyhodnocení hypotézy H5

H5: Existuje souvislost mezi informovaností matky⁴ a četností úmyslného ničení či poškozování veřejného či soukromého majetku

H_0 Neexistuje souvislost mezi informovaností matky a četností úmyslného ničení či poškozování veřejného či soukromého majetku

H_A Existuje souvislost mezi informovaností matky a četností úmyslného ničení či poškozování veřejného či soukromého majetku

---

⁴ Informovanost matky o tom, s kým se dcera setkává, s kým tráví volný čas

Tab. 14. Kontingenční tabulka souvislosti mezi informovaností matky o aktivitách dcery (tvrzení č. 21) a úmyslným ničením majetku (tvrzení č. 57)

Kontrola	Úmyslné ničení majetku			
	nikdy	1x	2 a více x	
souhlasím	95(83,26)	9(19)	10(11,74)	114
spíše s.	37(38,71)	12(8,83)	4 (5,46)	53
nesouhlasím	17(27)	13(6,17)	7(3,81)	37
	Σ 149	Σ 34	Σ 21	Σ 204

Testové kritérium:

$$\chi^2 = \frac{(P-O)^2}{O} = 1,655 + 0,076 + 0,37 + 5,263 + 1,138 + 7,561 + 0,258 + 0,39 + 2,671 = \mathbf{19,382}$$

(viz příloha II - Tab. 15)

$$f = (r-1) \cdot (s-1) = (3-1) \cdot (3-1) = 4$$

Kritická hodnota $\chi^2_{0,05}(4) = 9,488$

Vypočítaná hodnota testového kritéria je vyšší než hodnota kritická, a proto je možné odmítnout nulovou hypotézu. Mezi odpověďmi byla prokázána statisticky významná souvislost. To znamená, že **existuje souvislost mezi informovaností matky o tom, s kým se dcera setkává a úmyslným ničením či poškozováním veřejného či soukromého majetku.**

Komentář: Přátelství mezi dívkami je častější a důležitější, v centru vztahu je otevřená komunikace a sdílení pocitů, upřímnost a důvěra. Nejobtížnější je z tohoto hlediska právě období 14-16 let, kdy se dívky obávají odmítnutí a jsou do vztahu nejvíce emocionálně angažované. Jsou také daleko více zranitelné. V případě, kdy se dostaví problém, se kterým si neví rady a kdy nenajdou oporu a pomoc u matky, případně u nejbližších přátel, je už jen malý krůček k tomu, setkávat se s vrstevníky, kteří vyznávají jiné, společensky ne příliš žádoucí normy. Začnou tyto normy přijímat z důvodu, aby byly akceptovány a získaly ve skupině určitou prestiž. A dalším důvodem, kdy se dívky mohou uchýlovat k ničení či poškozování majetku je zvýšená emoční labilita a „problémovost“, která trvá dlouhodoběji. Někdy až okolo sedmnáctého roku jsou na tom dívky z hlediska subjektivní-

ho pocitu pohody a emočního ladění hůře než chlapci. (Macek, 2003, s. 48) Dívky tak, prostřednictvím ničení věcí řeší svoje napětí, nahromaděnou agresi, frustraci.

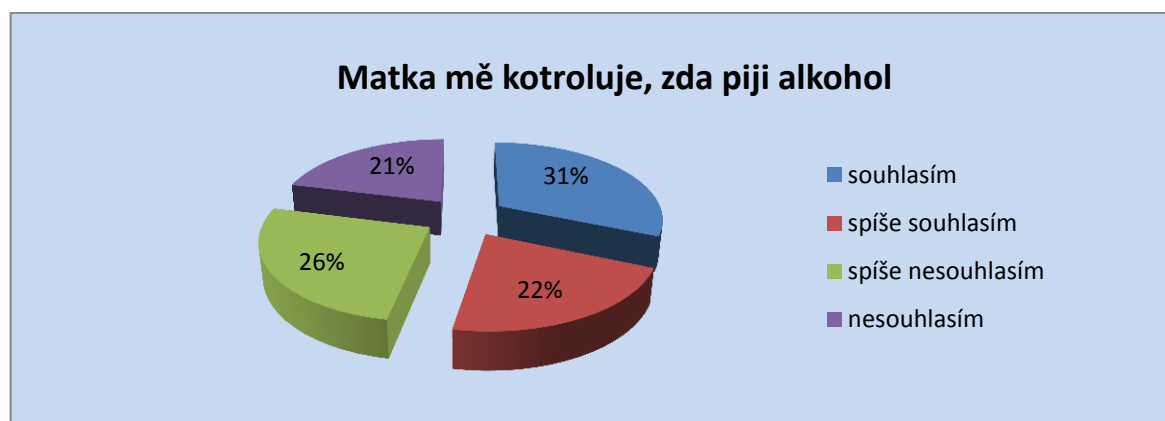
6.3.3 Popisná část k H6

H6 zjišťujeme souvislost mezi mírou kontroly ze strany matky v případě alkoholu a četností epizod opilosti u dcery. Opět jsme si nejdříve vyhodnotili tvrzení č. 27 a následně tvrzení č. 56.

Tab. 13. Četnosti odpovědí k tvrzením z oblasti rodičovské kontroly/důvěry – pokračování

25)Matka mě kontroluje, zda kouřím	75	36	36	57
26)Matka mi říká, na co se můžu dívat v televizi	10	27	36	131
27)Matka mě kontroluje, zda piji alkohol	64	44	53	43
28)Matka mi důvěřuje	110	63	22	9

Z grafu č. 13 je vidět, že **53 %** dívek souhlasí s tím, že matka je kontroluje a zbylých **47 %** nesouhlasí.

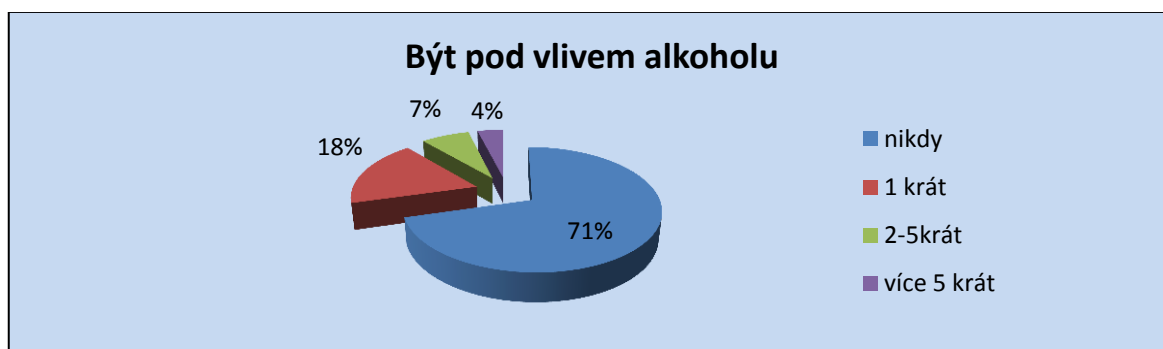

Graf 13. Kontrola matky ohledně alkoholu – vyhodnocení otázky č. 27

Četnosti odpovědí vztahující se k tvrzením z oblasti problémového chování:

	nikdy	1 krát	2-5 krát	více než 5x
56)Kolikrát jsi přišla opilá/pod vlivem alkoholu domů?	144	37	15	8

Graf č. 14 ukazuje, že **71 %** 14-15 letých dívek nebylo nikdy opilých, **18 %** jedenkrát, 2-5 krát pak **7 %** a více než 5 krát **4 %** dívek.

Graf 14. Alkohol a zkušenosti s ním - vyhodnocení otázky č. 56

6.3.4 Vyhodnocení H6

H6: Existuje souvislost mezi mírou kontroly ze strany matky v případě alkoholu a četností epizod opilostí u dcery

H_0 Neexistuje souvislost mezi mírou kontroly ze strany matky v případě alkoholu a četností epizod opilostí u dcery

H_A Existuje souvislost mezi mírou kontroly ze strany matky v případě alkoholu a četností epizod opilostí u dcery

Tab. 16. Kontingenční tabulka souvislosti míry kontroly ze strany matky v případě alkoholu (tvrzení č. 27) a četnost epizod opilostí (tvrzení č. 57)

Kontrola	Opilost			
	nikdy	1x	2 a více x	
souhlasím	73(73,06)	22(19,59)	9(10,06)	108
nesouhlasím	65(64,94)	15(17,41)	10(8,94)	96
	Σ 138	Σ 37	Σ 19	Σ 204

Testové kritérium:

$$\chi^2 = \frac{(P-O)^2}{O} = 0,296 + 0,334 + 0,112 + 0,126 = \mathbf{0,868} \quad (\text{viz příloha II – Tab. 17})$$

$$f = (r-1) \cdot (s-1) = (2-1) \cdot (3-1) = 2$$

Kritická hodnota $\chi^2_{0,05}(2) = \mathbf{5,991}$

Vypočítaná hodnota testového kritéria je nižší než hodnota kritická, a proto přijímáme nulovou hypotézu. To znamená, že **neexistuje souvislost mezi mírou kontroly ze strany matky v případě alkoholu a četností epizod opilostí u dcery.**

Pokud v testu významnosti přijmeme nulovou hypotézu, znamená to pouze, že rozdíl mezi výše uvedenými jevy nebyl prokázán. To znamená, že připouštíme, že rozdíl může existovat, ale daným způsobem a v dané situaci to nelze potvrdit.

Komentář: Lze přemýšlet o důvodech – jedním z nich, vzhledem k velmi malým četnostem u vyššího počtu opakování či frekvence pití alkoholu, může být zatajování skutečnosti, kdy dívky ví, že to není správné, je to v rozporu s morálním jednáním. Přestože se jedná o anonymní dotazník, nechtějí vybočovat, viditelně se lišit. Je to problém položek, které zjišťují mínění, postoje, motivy, kdy respondenti mohou vědomě zkreslovat své odpovědi, např. tehdy, jestliže ze zaměření otázek vyplývá, že cílem je odhalení negativních vlastností. Postup při realizaci testu je jinak zcela korektní. (Chráška, 2007, s. 169)

6.4 Oblast důslednosti výchovy

VO4: Jak se nedůslednost ze strany matky promítá do frekvence výskytu problémového chování?

Zajímalo nás, zda se nedodržování stanovených pravidel ze stran matky (tj. nedůslednost ve výchově) promítne ve zvýšené frekvenci výskytu nežádoucího chování. Zda dívky, když zjistí, že matky tresty nedodrží, budou více překračovat stanovené hranice, z taktických důvodů lhát.

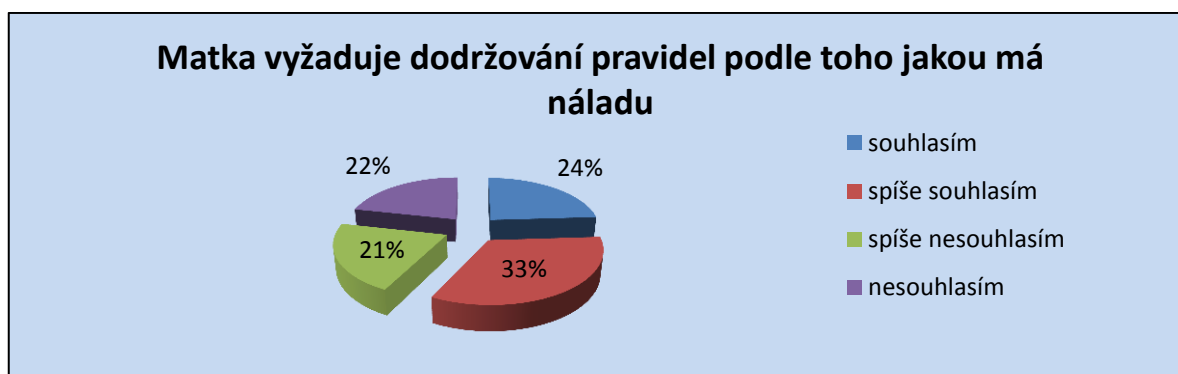
6.4.1 Popisná část k H7

Hypotézou H7 jsme se pokusili zjistit, zda matka na základě momentální nálady je schopna změnit či zrušit domácí vězení, které udělila dceři.

Tab. 18. Četnosti odpovědí k tvrzením z oblasti důslednosti výchovy

	souhlasím	spíše souhlasím	spíše nesouhlasím	nesouhlasím
29) Matka vyžaduje dodržování pravidel podle toho jakou má náladu	49	68	43	44
30) Matka nezapomíná na pravidla, která mi určila	59	74	44	25
31) Matka mě napomíná kvůli maličkostem	51	49	68	36

Po vyhodnocení otázky č. 29 bylo zjištěno, že s tvrzením, kde matka vyžaduje dodržování pravidel podle toho jakou má náladu, spíše souhlasí **60 %** dívek (z toho 24 % dívek naprosto a spíše souhlasí 33 %) a **43 %** dívek spíše nesouhlasí (z toho 22 % dívek naprosto nesouhlasí a 21 % spíše nesouhlasí) – viz graf č. 15

Graf 15. Dodržování stanovených pravidel ze strany matky-vyhodnocení otázky č. 29

Druhou proměnnou byla četnost uděleného domácího vězení (tvrzení č. 51)

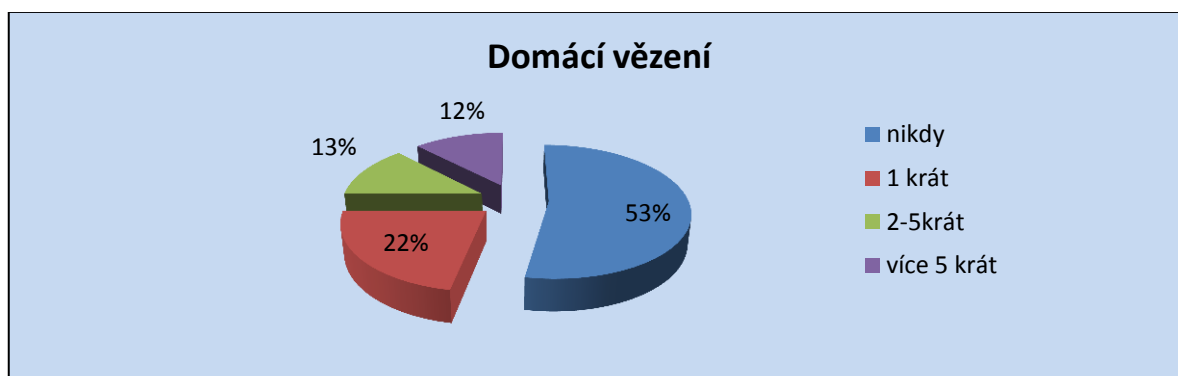
Četnosti odpovědí vztahující se k tvrzením z oblasti problémového chování:

51) Kolikrát jsi dostala domácí vězení?

nikdy	1 krát	2-5 krát	více než 5x
108	45	26	25

Vyhodnocením otázky č. 51 se ukázalo, že **53 %** dívek nikdy nedostalo domácí vězení a 2 a více krát tento trest absolvovalo **25 %** dívek.

Graf č. 16: Domácí vězení - vyhodnocení otázky č. 51

6.4.2 Vyhodnocení hypotézy H7

H7: Existuje souvislost mezi momentální náladou matky a jejím vlivem na dodržování stanoveného trestu v podobě „domácího vězení“ u dcery

- H_0 Neexistuje souvislost mezi momentální náladou ze strany matky a dodržováním uděleného domácího vězení
- H_A Existuje souvislost mezi momentální náladou ze strany matky a dodržováním uděleného domácího vězením.

Tab. 19. Kontingenční tabulka souvislosti mezi momentální náladou ze strany matky (tvrzení č. 29) a její vliv na plnění stanoveného domácího vězení (tvrzení č. 51)

		Domácí vězení				
		nikdy	1x	2-5 krát	více než 5	
Dodržování pravidel matkou	souhlasím	22(25,22)	13(9,85)	7(6,49)	7(7,45)	49
	spíše s.	38(35)	13(13,67)	7(9)	10(10,33)	68
	spíše n.	22(22,13)	6(8,64)	7(5,69)	8(6,53)	43
	nesouhlasím	23(22,65)	9(8,84)	6(5,82)	6(6,69)	44
		Σ 105	Σ 41	Σ 27	Σ 31	Σ 204

Testové kritérium:

$$\chi^2 = \frac{(P-O)^2}{O}$$

$$=0,411+0,257+0,005+1,007+0,033+0,807+0,003+0,04+0,444+0,302+0,006+0,027+0,011+0,331+0,071=3,755 \quad (\text{viz příloha II – Tab. 20})$$

$$f=(r-1).(s-1)=(4-1).(4-1)=9$$

Kritická hodnota $\chi^2_{0,05}(9)=16,919$

Vypočítaná hodnota testového kritéria je nižší než hodnota kritická, a proto přijímáme nulovou hypotézu. To znamená, že **neexistuje souvislost mezi momentální náladou ze strany matky a dodržováním stanoveného trestu v podobě domácího vězení u dcery.** Rozdíl mezi výše uvedenými jevy nebyl prokázán. To znamená, že připouštíme, že rozdíl může existovat, ale daným způsobem a v dané situaci to nelze potvrdit.

6.4.3 Popisná část k H8

V této hypotéze nás zajímalo, zda platí, že se dívky budou uchýlovat více ke lhaní, když si uvědomí, že matky pouze vyhrožují udělením trestu, čili jsou nedůsledné ve svých vyřecných sděleních.

Tab. 18. Četnosti odpovědí k tvrzením z oblasti důslednosti výchovy - pokračování tabulky

	souhlasím	spíše souhlasím	spíše nesouhlasím	nesouhlasím
32)Matka dodržuje pravidla podle toho, jak se jí to hodí	31	41	59	73
33)Matka mi častěji vyhrožuje trestem, než mě skutečně trestá	77	55	41	31

Dívkám byla položena otázka, zda platí, že matka častěji vyhrožuje trestem, než skutečně trestá a z grafu č. 17 je zřejmé, že **65 %** dívek se přiklání k souhlasné variantě, **35 %** spíše nesouhlasí.

Graf 17. Plané vyhrožování trestem - vyhodnocení otázky č. 33

Druhá proměnná se týkala lhaní a rozebrali jsme si ji už v H1. Z toho důvodu tabulku znovu neuvádíme.

6.4.4 Vyhodnocení hypotézy H8

H8: Existuje souvislost mezi vyhrožováním trestem ze strany matky

a četností výskytu lhaní

- H_0 Neexistuje souvislost mezi „planým“ vyhrožováním trestem ze strany matky a lhaním dcer
- H_A Existuje souvislost mezi „planým“ vyhrožováním trestem ze strany matky a lhaním dcer

Tab. 21. Kontingenční tabulka vazby mezi „planým“ vyhrožováním trestem ze strany matky (tvrzení č. 33) a lhaním dcery (tvrzení č. 47)

Častější vyhrožování než trest	Lhaní					
		nikdy	1x	2-5 krát	více než 5	
souhlasím		10(11,32)	16(16,23)	22(29,44)	29(20)	77
spíše s.		5(8,09)	8(11,59)	29(21,03)	13(14,29)	55
spíše n.		7(6,03)	9(8,64)	17(15,68)	8(10,65)	41
nesouhlasím		8(4,56)	10(6,53)	10(11,85)	3(8,05)	31
		Σ 30	Σ 43	Σ 78	Σ 53	Σ 204

Testové kritérium:

$$\chi^2 = \frac{(P-O)^2}{O}$$

$$=0,154+1,18+0,156+2,595+0,003+1,112+0,015+1,844+1,88+3,02+0,111+0,289+3,02+$$

+0,116+0,659+3,168=19,322 (viz příloha II – Tab. 22)

$$f=(r-1).(s-1)=(4-1).(4-1)=9$$

Kritická hodnota $\chi^2_{0,05}(9)=16,919$

Vypočítaná hodnota testového kritéria je vyšší než hodnota kritická, a proto je možné odmítnout nulovou hypotézu. **Existuje souvislost mezi vyhrožováním trestem ze strany matky a četností výskytu lhaní.**

Podle současného šetření jsme došli k závěru, že matky skutečně spíše trestem vyhrožují než samotný trest realizují a od toho se odvíjí i účelové lhaní dívek (viz graf č. 17), kde **65 %** dívek souhlasí s tvrzením, že matky častěji vyhrožují trestem než skutečně trestají.

7 SHRnutí VÝSLEDKU VÝZKUMU

Cílem výzkumu bylo zjistit, jaký je vztah matek a dospívajících dcer a jeho vliv na případné problémové chování dcer. Výzkum jsme si rozdělili do 5-ti okruhů, které se týkaly rodičovského zájmu, rodičovské vřelosti, rodičovské kontroly/důvěry, nestálosti výchovy a problémového chování. Vybraná tvrzení z prvních čtyřech okruhů jsme dávali do souvislosti s variantami problémového chování.

Z celkového počtu 204 dívek uvedlo 70,1 % dívek (což představuje 143 dívek), že se matka zajímá o jejich život. Můžeme tedy potvrdit, že adolescenti, kteří mají jistotu, že se v případě skutečné potřeby mohou „vrátit“ k rodičům, odvážněji zkoumají možnost života nezávisle na rodičích. Tato teze se shoduje se zjištěním, že autonomní jednání adolescentů vysoce koreluje s jejich pozitivním vztahem k rodičům (Allen et al., ©1994).

Výzkumnou otázkou č. 1 jsme blíže zjišťovali jaká je souvislost mezi tímto mateřským zájmem (dále jen rodičovským zájmem) a výskytem problémového chování (konkrétně lhaním). Po vyhodnocení první hypotézy je možné prohlásit, že **neexistuje souvislost mezi zájmem matky o dceru a lhaním**. Verbální komunikaci v průběhu interakce adolescentů s rodiči také zkoumali Kobak a kol. (1993, cit. podle Zimmermann, 2004). Uvedli, že adolescenti s jistou citovou vazbou, v porovnání s adolescenty s nejistou citovou vazbou, udržují větší rovnováhu mezi svým a matčiným prosazováním se, projevují méně dysfunkčního hněvu a méně vyhybavých strategií (kam patří právě lhaní) při řešení problémů. Adolescentní dívky s vyhybavým modelem citové vazby mají matky chovající se v interakci dominantněji než matky ostatních dívek. V případě rozvedených matek bylo zjištěno, že ty zatěžují své děti více výchovně-emočně než nerozvedené, což je možné interpretovat jako jistou formu kompenzace výchovné funkce druhé primární osoby – otce. Větší orientaci na vztahy v chování adolescentů s rozvedenými rodiči při strachu, hněvu a smutku lze vidět v souvislosti s převahou dívek. Rozvod je podle odborníků důležitějším prediktorem maladaptace dětí než absence rodiče nebo rodičovský distres. Mezi adolescentními dívkami a jejich rozvedenými matkami lze hovořit o silném citovém semknutí, což má za následek vysokou resilienci a sociální kompetenci. Asmussen a Larsen (cit. podle Štefánková, 2007, s. 515) zjistili, že „adolescenti z neúplných rodin vnímali oba rodiče jako přátelštější než adolescenti z úplných rodin. Jejich výzkum dále dokázal, že rodiny bez jednoho rodiče mohou být na jedné straně asociovány s nižší mírou citové jistoty dětí, ale na straně druhé mohou pubescentům umožnit zvýšení vazbově-relevantního chování.“

V další hypotéze nás zajímalo, zda existuje souvislost mezi schopností empatie nebo emoční otevřenosti ze stran matek a útekem z domova. Tady se prokázala podstatně vyšší hodnota testového kritéria, než byla hodnota kritická **a lze tedy potvrdit, že na případné útoky má značný vliv emoční otevřenost (empatie) ze stran matek.** Odpověď na VO1 tedy zní, ano, rodičovský zájem má vliv na výskyt problémového chování. Jistá citová vazba v adolescenci se manifestuje v otevřené komunikaci s rodiči o negativních emocích nebo těžkostech. Adolescentovi, který už má zvnitřněno (reprezentace), jakým způsobem by rodič reagoval, kdyby potřeboval jeho pomoc, pak stačí jen psychická blízkost v době zátěže. Sám už je kompetentnější a autonomější pro řešení problémů a používá více aktivních a interních copingových strategií. (Zimmermann, 1999, cit. podle Štefánková, s. 440-441) Naopak adolescenti s nejistou vazbou se spíše vyhýbají řešení problémů, ustupují ze situace, stávají se hostilními a mají vyšší míru hněvu. Proces transformace citové vazby v adolescenci tak může vést ve vztahu s necitlivými rodiči až k zahlcení nejistotou a k tzv. hněvivému uvíznutí. Adolescent je snadno frustrovaný, protože ani neočekává, že by ho mohl rodič vyslyšet nebo se ho snažit pochopit.

Oblast rodičovské vřelosti jsme zkoumali ve VO2-Jak rodičovský vztah/vřelost směrem k dceři ovlivní výskyt problémového chování?. Předpokládali jsme, že existuje souvislost mezi rodičovskou vřelostí (v podobě objímání) a záškoláctvím. Zjistili jsme, že **existuje souvislost mezi rodičovskou vřelostí a záškoláctvím.** Vnímaná vřelost (empatie) matky je dobrým prediktorem sebedůvěry dívek. Sebedůvěra dívek je vyšší, pokud také požadavky, očekávání a zájem matky o dceru je vyšší. Záškoláctví může být tak reakcí na složitou životní situaci (jedná se o adaptační problémy) nebo reaktivním aktem (vyhýbání se nepříjemné situaci, kterou řeší únikem) či výbuchem (dlouhodobá frustrace).

Do oblasti rodičovské vřelosti spadá i porozumění, a proto v další hypotéze nás zajímalo, **zda má porozumění vliv na zatajování faktů.** Došli jsme k závěru, že i tuto hypotézu lze přijmout. Důležité je, aby adolescent cítil určité emoční zázemí a myslel si, že jeho rodiče přijímají jeho osobní rozhodnutí a že je často podporují. Musí mít pocit, že rozhoduje „za sebe“, nicméně rodiče fungují jako emocionální a sociální podpora. Pro psychosociální vývoj je důležitější, než to jak se chovají a co si myslí rodiče – to, jak to celé vnímají a hodnotí sami adolescenti.

Třetí oblastí, kterou jsme zkoumali, byla oblast rodičovské kontroly/důvěry a zajímalo nás, **zda existuje souvislost mezi informovaností matky o tom, s kým se dcera setkává**

a úmyslným ničením či poškozováním veřejného či soukromého majetku. Byla prokázána statisticky významná souvislost mezi těmito jevy. Můžeme předpokládat, že kontrola matky není vnímána jen jako „zájem“ o dceru, ale též jako „kognitivní podpora“, nebo-li hledání, co je důležité a co ne, na co je vhodné se zaměřit, čemu přikládat význam atd. Bylo zjištěno, že vliv kontroly a restrikce se na sebehodnocení dětí nijak výrazněji nepodílí. Výjimkou tvoří matky versus dcery. Výsledky ukazují, že pro sebedůvěru dospívajících je důležité, aby vnímali svoje rodiče jako empatické a zajímaví se. Zejména je v tomto směru důležitá matka (Širůček a Macek, 2007, s. 476-480). Jejím úkolem je být citovou oporou a vytvořit stabilní, klidné a bezpečné zázemí, kde dívky mohou vyjadřovat svobodně svoje názory, na které se bere ohled. Pokud se dívky rozhodnou vyzkoušet zakázané, kontrola ze strany matek jim v tom nezabrání. Důležitá je míra uvědomění si negativního chování ze strany dívek, kam až chtějí zajít a jak velmi mohou ublížit svým nejbližším a v konečném důsledku i sobě. Do kontrastu se dostává touha po emancipaci, nezávislost a zároveň úzkost, strach a bolest, kterou způsobím sobě i rodičům.

V další hypotéze, která se také vztahovala k oblasti rodičovské kontroly/důvěry jsme zjišťovali vztah mezi **mírou kontroly ze strany matky v případě alkoholu a četností epizod opilostí u dcery.** Test nezávislosti chí-kvadrát pro kontingenční tabulku **nepotvrdil souvislost mezi kontrolou matky v případě alkoholu a opilostí.** Vondráčková (© 2010) uvádí ve svém článku, že konzumace alkoholu v dospívání je normativního charakteru, což znamená, že jedním z hlavních motivů jeho užívání je nelišit se od ostatních vrstevníků. Odpovědí na VO3 je, že rodičovská kontrola nehraje roli v rozhodování zkusit či nezkusit alkohol. Touha zkusit je mnohdy silnější než obava z následků. Mezi 12 a 21 lety konzumace alkoholu stoupá a začínají se objevovat i vzorce epizodického užívání alkoholu a nadměrného užívání alkoholu. Důkazem je tomu i graf č. 14, který zjišťoval kolik dívek bylo již pod vlivem alkoholu: **18 %** dívek alkohol „okusilo“ jednou a více než 5 krát byly pod vlivem alkoholu **4 %** dívek. Výzkumy několikrát potvrdily skutečnost, že u osob, které začaly užívat alkohol před 14 rokem, se mnohem častěji a dříve (někdy i v průběhu prvních 10 let jeho konzumace) objeví syndrom závislosti na alkoholu (Hingson et al., 2006; Holly & Wittchen, 1998, cit. podle Vondráčková, 2010). Navíc užívání alkoholu v nízkém věku se může negativně projevit v dalším vývoji jeho konzumentů především v sociální a pracovní oblasti. Konzumace alkoholu může narušit školní docházku, schopnost koncentrace, mezilidské vztahy a potencionálně ovlivnit i fungování mozku.

Výzkumná otázka č. 4 se týkala důslednosti výchovy ze strany matky a v hypotéze č. 7 nás zajímalo, **zda existuje souvislost mezi momentální náladou matky a jejím vlivem na dodržování „domácího vězení“**. Výpočty jsme zjistili, že nelze potvrdit v této situaci a daným způsobem souvislost mezi uvedenými jevy. Momentální nálada matky neovlivní zrušení uděleného trestu.

Poslední hypotézou jsme zjišťovali **souvislost mezi „planým“ vyhrožováním trestem ze strany matky a lhaním dcer. Zde se potvrdila souvislost**, že matky skutečně více vyhrožují trestem, než trest zrealizují a tím pádem dívky více taktizují. Odpověď na VO4 tedy zní: aby požadavek splnil svůj účel, je třeba ho nejen vyslovit, ale i dodržovat a v neposlední řadě kontrolovat, protože jinak dítě přestane požadavky brát vážně a přestane je rovněž dodržovat. Kladené požadavky by měli brát v úvahu individualitu a stupeň vývoje. V období dospívání dívka spíše splní požadavek, který na ni klade oblíbený kamarád, trenér, učitel než rodič, i přes to, že má s rodiči dobré vztahy (Čáp, 1993, s. 250-251).

ZÁVĚR

Adolescence je velmi důležitou vývojovou fází, která může vytvořit základ pro další životní směřování. „Mnohé problémy lze vyřešit i později, ale některá nynější rozhodnutí mohou životní dráhu ovlivnit dost radikálně.“ (Vágnerová, 2008, s. 421) V průběhu adolescence se na základě specifických citových vazeb k primárním osobám dotváří vnitřní model citové vazby, který predikuje budoucí chování mladého člověka ve vztahu k partnerům a potomkům. Cílem diplomové práce bylo zjistit, jak vnímají dívky v období střední adolescence své matky. Zda je jejich vztah založen na zájmu, vřelosti, důvěře nebo naopak na kontrole, konfliktech, nestálosti výchovy a zda má souvislost s případným výskytem problémového chování.

Ve výsledcích se ukázalo, že matka hraje i nadále, přes měnící se vztah s dcerou v období adolescence, významnou roli. Její základní funkcí je poskytovat bezpečí a citovou oporu, schopnost vcítit se do potřeb a prožitků druhých a později i o porozumění a respekt k odlišným životním hodnotám. Potvrdilo se, že emoční otevřenost (empatie) ze strany matky má vliv na případné útoky z domu. Dívky se cítí jistě, v bezpečí a vyskytne-li se negativní situace, dokáží ji vyřešit jinak než útekem či případným záškoláctvím. Pokud dívky cítí ze strany matky porozumění, podporu, nemají důvod ke lhaní, jako jeden ze způsobů úniku z osobně nepříjemné situace, kterou nedovedou řešit jinak. Potvrdilo se, že kontrola ze strany matky v případě alkoholu nesouvisí s četností epizod opilosti. Pokud dívky chtějí alkohol vyzkoušet, kontrola ze strany matky jim v tom nezabrání. V případě, že matka vysloví či udělí trest, je potřeba jej nejen dodržovat, ale i kontrolovat, jinak dívka přestane brát požadavky vážně a nebude je rovněž dodržovat.

V závěru diplomové práce bych ráda zdůraznila, že právě v adolescenci se nejintenzivněji na základě vazbových modelů utvářejí vnitřní modely citové vazby a to v důsledku dosaženého stupně generalizace a abstrakce.

Potvrdilo se, že u adolescentů s jistou citovou vazbou má osamostatňování jasnější a přímější průběh. Adolescenti mají více důvěry, že vztahy s rodiči zůstanou v pořádku i přes nedorozumění a konflikty. Jsou flexibilnější v hodnocení situací, dokážou zapojit alternativní hodnocení, jsou méně bojácní a bezmocní v zátěžových situacích. V interakci s matkou vyjadřují méně nefunkčního hněvu. Ústřední funkcí adolescenční citové vazby k rodičům by mělo proto být poskytnutí bezpečné základny (secure base), ze které může

adolescent bezpečně „prozkoumat“ širokou paletu emocionálních stavů objevujících se při učení se autonomnímu životu.

Výzkumy ukázaly, že pokud není vysoká potřeba autonomie propojena s přiměřenou emoční podporou a vřelostí rodičů, i tato konstalace často ústí v problémové chování. (Coleman, Hendry, 1999, cit. podle Macek, 2003, s. 54)

Hlavním úkolem rodičů je podle Allena a Landové (1999, cit. podle Macek, Štefánková, 2006, s. 31-35) poskytnutí dostatečné opory pro zvládnání afektů spojených s osamostatňováním se a to se v diplomové práci potvrdilo.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- [1] BAKOŠOVÁ, Zlatica, 2008. *Sociálna pedagogika ako životná pomoc*. Bratislava: public promotion, s.r.o.. ISBN 80-969944-0-3.
- [2] BOWLBY, John, 2010. *Vazba: teorie kvality raných vztahů mezi matkou a dítětem*. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-670-4.
- [3] CORNEAU, Guy, 2000. *Anatomie lásky*. Praha: Portál. ISBN 80-7178-398-6.
- [4] ČAČKA, Otto, 1996. *Psychologie dítěte*. Tišnov: SURSUM. ISBN 80-85799-03-0.
- [5] ČAČKA, Otto, 2000. *Psychologie duševního vývoje dětí a dospívajících s faktory optimalizace*. Brno: Doplněk. ISBN 80-7239-060-0.
- [6] ČAČKA, Otto, 2001. *Nástin psychologie I. pro doplňující pedagogické studium*. Brno: Paido. ISBN 80-85931-94-X.
- [7] ČÁP, Jan, 1993. *Psychologie pro učitele*. Praha: Univerzita Karlova. ISBN 80-7066-534-3.
- [8] ERIKSON, Erik, 2002. *Dětství a společnost*. Praha: Argo. ISBN 80-7203-380-8.
- [9] HEŘMANSKÁ, Danuše, 1994. *Psycholog. analýza dětské predelikvence*. Hradec Králové: Gaudeamus.
- [10] KLAPILOVÁ, Světla, 1996. *Kapitoly ze sociální pedagogiky*, Olomouc: UP Olomouc ISBN 80-7067-669-8.
- [11] KULÍSEK, Petr, 2000. *Problémy teorie raného citového přilnutí (attachment)*. *Československá psychologie*, 45, 5, 404-423.
- [12] LABÁTH, Vladimír, 2001. *Riziková mládež*. Praha: Sociologické nakladatelství. ISBN 80-85850-66-4.
- [13] LANGMEIER, J., M. LANGMEIER a D. KREJČÍŘOVÁ, 1998. *Vývojová psychologie s úvodem do vývojové neurofyziologie*. Praha: H&H. ISBN 80-86022-37-4.
- [14] LANGMEIER, Josef a Dana KREJČÍŘOVÁ, 2006. *Vývojová psychologie*. Praha:

- Grada. ISBN 80-247-1284-9.
- [15] MACEK, Petr, 2003. *Adolescence*. Praha: Portál. ISBN 80-7178-747-7.
- [16] MACEK, Petr a Zuzana ŠTEFÁNKOVÁ, 2006. *Vztahy s rodiči a jejich souvislosti s citovou vazbou*. In. *P. Macek, L. Lacinová. Vztahy v dospívání*. Brno: Barrister &Principal. ISBN 80-7364-034-1.
- [17] MATĚJČEK, Zdeněk, 1991. *Praxe dětského psychologického poradenství*. Praha: SPN. ISBN 80-04-24526-9.
- [18] MATĚJČEK, Zdeněk, 1994. *Po dobrém, nebo po zlém?* Praha: Portál. ISBN 80-85282-00-3.
- [19] MATĚJČEK, Zdeněk, 2011. *Praxe dětského psychologického poradenství* Praha: Portál. ISBN 80-262-0000-0.
- [20] MATOUŠEK, Oldřich, 2003. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. Praha: Sociologické nakladatelství. ISBN 80-86429-19-9.
- [21] PÖTHE, Peter, 2008. *Emoční poruchy v dětství a dospívání*. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-2131-6.
- [22] SLEIGH, Julian, 2008. *Rodičovský průvodce dospíváním (od třinácti do devatenácti)*. Hranice: Fabula. ISBN 978-80-86600-49-9.
- [23] SMĚKAL, Vladimír, 2002. *Pozvání do psychologie osobnosti*. Brno: Barrister & Principal. ISBN 80-85947-80-3.
- [24] SMĚKAL, Vladimír a Petr MACEK, 2002. *Utváření a vývoj osobnosti*. Brno: Barrister & Principál. ISBN 80-85947-83-8.
- [25] ŠIRŮČEK, J., M. ŠIRŮČKOVÁ a P. MACEK, 2007. *Sociální opora rodičů a vrstevníků a její význam pro rozvoj problémového chování v adolescenci*. Praha: Academia, Československá psychologie. ISSN 0009-062X.
- [26] ŠVANCARA, Josef, 1980. *Diagnostika psychického vývoje*. Praha: Avicenum.
- [27] ŠTEFÁNKOVÁ, Zuzana, 2005. *Citová vazba v detstve a adolescencii vo vzťahu*

- k emocionální regulácii*. Praha: Academia, Československá psychologie. ISSN 0009-062X.
- [28] ŠTEFÁNKOVÁ, Zuzana, 2007. *Citová vazba v rané adolescenci*. Praha: Academia, Československá psychologie. ISSN 0009-062X
- [29] VÁGNEROVÁ, Marie, 2000. *Vývojová psychologie: dětství, dospělost, stáří*. Praha: Portál, ISBN 80-7178-308-0.
- [30] VÁGNEROVÁ, Marie, 2004. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Praha: Portál. ISBN 80-7178-802-3.
- [31] VÁGNEROVÁ, Marie, 2008. *Vývojová psychologie I. – Dětství a dospívání*. Praha: Karolinum. ISBN 978-80-246-0956-0.
- [32] ZIMMERMANN, Peter und Fabienne BECKER-STOLL (2001). Bindungsrepräsentation bei Jugendlichen. In: G. Gloger-Tippelt (Hrsg.), *Das Adult Attachment Interview – Methoden der Bindungsforschung für Erwachsene und Jugendliche* (s. 251-274). Bern: Huber.

Internetové zdroje

- [33] Vondráčková, Petra, 2010. *Vzorce užívání alkoholu u dětí a adolescentů* [online]. 2010, [cit. 2013-02-10].
Dostupné z <http://www.adiktologie.cz/cz/articles/detail/72/1980/Vzorce-uzivani-alkoholu-u-deti-a-adolescentu>
- [34] ALLEN, Joseph et al.,. *Autonomy and Relatedness in Family Interactions as Predictors of Expressions of Negative adolescent Affect*. *Inflow: Journal of Research on Adolescence* [online]. 1994, 4(4), s. 535-552 [cit. 2013-01-06]. Dostupné z: <http://people.virginia.edu/~psykliff/pubs/publications/allen%20hauser%20eickholt%20bell%20oconnor%2094.pdf>

[35] ZIMMERMANN, Peter. Attachment representations and characteristics of friendship relations during adolescence. Inflow: *Journal of Experimental Child Psychology* [online]. 2004, 88, s. 83-101. [cit. 2013-02-22]. Dostupné on-line z http://onemvweb.com/sources/sources/friendship_relations.pdf

SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK

VO1-4 Výzkumná otázka číslo 1-4

SEZNAM OBRÁZKŮ

- Graf 1.** Počty dívek z dotazovaných škol
- Graf 2.** Věk matky
- Graf 3.** Typy rodin
- Graf 4.** Vzdělání matek
- Graf 5.** Lhaní rodičům-vyhodnocení otázky č. 47
- Graf 6.** Pocity a jejich pochopení - vyhodnocení otázky č. 6
- Graf 7.** Útěky z domova- vyhodnocení otázky č. 49
- Graf 8.** Rodičovská vřelost- vyhodnocení otázky č. 9
- Graf 9.** Záškoláctví - vyhodnocení otázky č. 48
- Graf 10.** Porozumění ze strany matky-vyhodnocení otázky č. 17
- Graf 11.** Informovanost matky o přátelích – vyhodnocení otázky č. 21
- Graf 12.** Úmyslné ničení majetku ze stran dívek - vyhodnocení otázky č. 57
- Graf 13.** Kontrola matky ohledně alkoholu – vyhodnocení otázky č. 27
- Graf 14.** Alkohol a zkušenosti s ním - vyhodnocení otázky č. 56
- Graf 15.** Dodržování stanovených pravidel ze strany matky-vyhodnocení otázky č. 29
- Graf 16.** Domácí vězení - vyhodnocení otázky č. 51
- Graf 17.** Plané vyhrožování trestem - vyhodnocení otázky č. 33

SEZNAM TABULEK

Tab. 1. Tabulka vztahu výchovného stylu na vzdělání.....	44
Tab. 2. Četnosti odpovědí vztahující se k tvrzením z oblasti rodičovského zájmu.....	46
Tab. 3. Zájem matky o život dcery - absolutní a relativní četnost u otázky č. 1.....	47
Tab. 4. Kontingenční tabulka souvislosti mezi zájmem matky o dceřin život (tvrzení č. 1) a lhaním (tvrzení č. 47)	48
Tab. 5. Pomocná tabulka-pozorované a očekávané četnosti k H1.....	48
Tab. 2. Četnosti odpovědí vztahující se k tvrzením z oblasti rodičovského zájmu - po- kračování	50
Tab. 6. Kontingenční tabulka souvislosti mezi schopností empatie (tvrzení č. 6) a útekem (tvrzení č. 49).....	51
Tab. 7. Pomocná tabulka k H2.....	PII
Tab. 8. Četnosti odpovědí k tvrzením z oblasti rodičovského vztahu (vřelosti).....	53
Tab. 9. Kontingenční tabulka souvislosti rodičovské vřelosti-(tvrzení č. 9) a záškoláctví (tvrzení č. 48).....	55
Tab. 10. Pomocná tabulka k H3.....	PII
Tab. 8. Četnosti odpovědí k tvrzením z oblasti rodičovského vztahu (vřelosti)- pokr...	56
Tab. 11. Kontingenční tabulka souvislosti mezi porozuměním ve vztahu matky a dcery (porozumění č. 17) a lhaním (tvrzení č. 47).....	57
Tab. 12. Pomocná tabulka k H4.....	PII
Tab. 13. Četnosti odpovědí k tvrzením z oblasti rodičovské kontroly/důvěry.....	58
Tab. 14. Kontingenční tabulka souvislosti mezi informovaností matky o aktivitách dcery (tvrzení č. 21) a úmyslným ničení majetku (tvrzení č. 57).....	60
Tab. 15. Pomocná tabulka k H5.....	PII
Tab. 13. Četnosti odpovědí k tvrzením z oblasti rodičovské kontroly/důvěry- pokrač	61

Tab. 16. Kontingenční tabulka souvislosti míry kontroly ze strany matky v případě alkoholu (tvrzení č. 27) a četnost epizod opilostí (tvrzení č. 57).....	62
Tab. 17. Pomocná tabulka k H6.....	PII
Tab. 18. Četnosti odpovědí k tvrzením z oblasti důslednosti výchovy.....	64
Tab. 19. Kontingenční tabulka souvislosti mezi momentální náladou ze strany matky (tvrzení č. 29) a její vliv na plnění stanoveného domácího vězení (tvrzení č. 51).....	65
Tab. 20. Pomocná tabulka k H7.....	PII
Tab. 18. Četnosti odpovědí k tvrzením z oblasti důslednosti výchovy- pokračování	66
Tab. 21. Kontingenční tabulka vazby mezi „planým“ vyhrožováním trestem ze strany matky (tvrzení č. 33) a lhaním dcery (tvrzení č. 47).....	67
Tab. 22. Pomocná tabulka k H8.....	PII

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha 1   Dotazník pro dívky

Příloha 2   Pomocné tabulky pro výpočet testu nezávislosti chí-kvadrát

PŘÍLOHA P I: DOTAZNÍK PRO DÍVKY

Milé dívky,

do rukou se Vám dostává dotazník, jehož cílem je zjistit, jaký vztah máte s maminkou, jak spolu komunikujete a jak řešíte konflikty. Dotazník je **anonymní**.

Děkuji za vyplnění.

Prosím, **zakroužkuj vždy jednu variantu**.

	souhlasím	spíše souhlasím	spíše nesouhlasím	nesouhlasím
1)Matka se zajímá o můj život ...	1	2	3	4
2)Tráví se mnou volný čas	1	2	3	4
3)Vede mě k tomu, abych se zajímala o různé věci	1	2	3	4
4)Dává mi dobré rady	1	2	3	4
5)Zajímá se o mé přátele, o můj volný čas, (s kým se stýkám)	1	2	3	4
6)Chápe moje pocity	1	2	3	4
7)Můžu se jí svěřit	1	2	3	4
8)Matka je na mě hodná, dává mi pocit bezpečí	1	2	3	4
9)Matka mě objímá nebo mi dává pusu	1	2	3	4
10)Matka je na mě hrdá	1	2	3	4
11)Matka mi dává najevo svoji lásku	1	2	3	4
12)Matka se snaží, abych se cítila dobře	1	2	3	4
13)Matka bere ohled na moje návrhy	1	2	3	4
14)Působí ji radost, když se mnou ve volném čase něco podniká	1	2	3	4
15)Matka mě dokáže povzbudit a pomoci, když se mně něco nepovede	1	2	3	4
16)Matka mě bere vážně	1	2	3	4
17)Rozumí mi	1	2	3	4
18)Udělála by pro mě cokoliv	1	2	3	4
19)Udělá si na mě čas, když potřebuji	1	2	3	4
20)Matka mi říká, v kolik se mám vrátit domů,	1	2	3	4

21)Matka chce vědět, s kým se setkávám	1	2	3	4
22)Matka chce, abych se vždy zeptala, zda můžu večer ven	1	2	3	4
23)Matka chce vědět, jestli mám hotové úkoly	1	2	3	4
24)Matka mě napomíná, když se jí nelíbí, jak se chovám	1	2	3	4
25)Matka mě kontroluje, zda kouřím	1	2	3	4
26)Matka mi říká, na co se můžu dívat v televizi	1	2	3	4
27)Matka mě kontroluje, zda piji alkohol	1	2	3	4
28)Matka mi důvěřuje	1	2	3	4
29)Matka vyžaduje dodržování pravidel podle toho jakou má náladu	1	2	3	4
30)Matka nezapomíná na pravidla, která mi určila	1	2	3	4
31)Matka mě napomíná kvůli maličkostem	1	2	3	4
32)Matka dodržuje pravidla podle toho, jak se jí to hodí	1	2	3	4
33)Matka mi častěji vyhrožuje trestem, než mě skutečně trestá	1	2	3	4

Jak se chováš po vzniklém konfliktu??				
	souhlasím	spíše souhlasím	spíše nesouhlasím	nesouhlasím
34) Pokusím se o rozhovor, omluvím se nebo se s ní usmírím	1	2	3	4
35) Zkusím ji o svém stanovisku přesvědčit	1	2	3	4
36) V jednání s ní se snažím najít kompromisní řešení	1	2	3	4
37) Vezmu problém s humorem	1	2	3	4
38) Zkusím ji vyslechnout a ukázat porozumění	1	2	3	4
39) Zkusím porozumět jejím stanoviskům, pocitům	1	2	3	4
40) Bouchnu s dveřmi (popř. uteču na nějakou dobu pryč)	1	2	3	4
41) Dělán si výčitky	1	2	3	4
42) Vyhýbám se kontaktu a jdu jí z cesty	1	2	3	4
43) Dělán to proti své vůli (podlehnu) a smírím se s očekávanými následky	1	2	3	4
44) Dělán jakoby nic, jakoby se nic nepříhodilo	1	2	3	4
45) Neberu problém vážně a dělám si z ní legraci	1	2	3	4

Kolikrát za poslední rok (vyznač -tužkou, perem, pastelkou, ve kterém okénku se vidíš...)

školou? Příklad: Jsi byla za

nikdy	1 krát	2-5 krát	více než 5x
-------	--------	----------	-------------

46) Jsi lhala rodičům o tom, kde anebo s kým si byla?

nikdy	1 krát	2-5 krát	více než 5x
-------	--------	----------	-------------

47) Jsi lhala rodičům nebo ses snažila utajit něco, co jsi udělala?

nikdy	1 krát	2-5 krát	více než 5x
-------	--------	----------	-------------

48) Jsi byla za školou?

nikdy	1 krát	2-5 krát	více než 5x
-------	--------	----------	-------------

49) Jsi utekla z domu?

nikdy	1 krát	2-5 krát	více než 5x
-------	--------	----------	-------------

50) Jsi dostala poznámku/důtku?

nikdy	1 krát	2-5 krát	více než 5x
-------	--------	----------	-------------

51) Jsi dostala domácí vězení?

nikdy	1 krát	2-5 krát	více než 5x
-------	--------	----------	-------------

52) Jsi vzala peníze nebo jiné věci bez svolení rodičů

nikdy	1 krát	2-5 krát	více než 5x
-------	--------	----------	-------------

53) Jsi zůstala bez dovolení celou noc venku?

nikdy	1 krát	2-5 krát	více než 5x
-------	--------	----------	-------------

54) Jsi odešla v noci z domu, aniž by o tom věděli tvoji rodiče?

nikdy	1 krát	2-5 krát	více než 5x
-------	--------	----------	-------------

55) Jsi kradla v obchodě?

nikdy	1 krát	2-5 krát	více než 5x
-------	--------	----------	-------------

56) Jsi přišla opilá/pod vlivem alkoholu domů?

nikdy	1 krát	2-5 krát	více než 5x
-------	--------	----------	-------------

57) Jsi úmyslně ničila anebo poškozovala veřejný anebo soukromý majetek (např. rozbila, pomalovala, polepila atd.?)

nikdy	1 krát	2-5 krát	více než 5x
-------	--------	----------	-------------

Vzdělání její matky je

- a) základní
- b) středoškolské
- c) vysokoškolské

Jaký je věk tvé matky? .....

Z jaké rodiny pocházíš?

- a) úplná rodina = máma, táta
- b) neúplná rodina (uved', zda žiješ s matkou nebo s otcem).....
- c) doplněná rodina (nově vzniklá rodina, kde si partneři přináší svoje děti z minulých svazků)

Jaký přístup má k tobě matka?

- a) matka sama nejlépe ví, co potřebuji. Rozkazuje, hrozí a trestá, na mé přání se moc neohlíží, nevítá moji iniciativu a samostatnost nepřipouští, požaduje splnění, kontroluje mě
  - b) matka na mě neklade téměř žádné požadavky, pokud ano, není kontrolováno jejich splnění, rozhoduje si o všem sama
  - c) matka mě zahrnuje láskou a přízní, reaguje na mé potřeby, je vstřícná k mým nápadům i názorům, namísto trestu za negativní chování mi jasně vymezí své představy o pozitivním chování a o důsledcích, které bude vyvozovat z negativního chování
  - d) jiné (doplň) .....
- .....
- .....
- .....
- .....
- .....

DĚKUJI !!!!!
Přeji hezký den

PŘÍLOHA P II: POMOCNÉ TABULKY

Tab. 7. Pomocná tabulka k H2

P četnost	O četnost	P-O	(P-O) ²	(P-O) ² /O
127	115,83	11,17	124,77	1,077
43	54,17	-11,17	124,77	2,303
6	12,95	-6,95	48,3	3,73
13	6,05	6,95	48,3	7,983
6	10,22	-4,22	17,81	1,743
9	4,78	4,22	17,81	3,726
				Σ 20,562

Tab. 10. Pomocná tabulka k H3

P četnost	O četnost	P-O	(P-O) ²	(P-O) ² /O
78	67,1	10,9	118,81	1,771
43	43,91	-0,91	0,828	0,019
27	33,14	-6,14	37,67	1,138
21	24,85	-3,85	14,82	0,596
3	13,9	-10,9	118,81	8,547
10	9,09	0,91	0,83	0,091
13	6,86	6,14	37,7	5,496
9	5,15	3,85	14,82	2,878
				20,536

Tab. 12. Pomocná tabulka k H4

P četnost	O četnost	P-O	(P-O) ²	(P-O) ² /O
12	8	4	16	2
6	9,58	-3,58	12,82	1,338
5	5,41	-0,41	0,17	0,031
22	16,71	5,29	27,98	1,675
20	20	0	0	0
6	11,29	-5,29	27,98	2,479
25	27,84	-2,84	8,07	0,29
41	33,33	7,67	58,83	1,765
14	18,82	-4,82	23,23	1,234
				10,812

Tab. 15. Pomocná tabulka k H5

P četnost	O četnost	P-O	(P-O) ²	(P-O) ² /O
95	83,26	11,74	137,83	1,655
37	38,71	-1,71	2,92	0,076
17	27	-10	100	0,37
9	19	-10	100	5,263
12	8,83	3,17	10,05	1,138
13	6,17	6,83	46,65	7,561
10	11,74	-1,74	3,03	0,258
4	5,46	-1,46	2,13	0,39
7	3,81	3,19	10,18	2,671
				Σ 19,382

Tab. 17. Pomocná tabulka k H6

P četnost	O četnost	P-O	(P-O) ²	(P-O) ² /O
73	73,06	-0,06	0,0036	0
65	64,94	0,06	0,0036	0
22	19,59	2,41	5,81	0,296
15	17,41	-2,41	5,81	0,334
9	10,06	-1,06	1,12	0,112
10	8,94	1,06	1,12	0,126
				Σ 0,868

Tab. 20. Pomocná tabulka k H7

P četnost	O četnost	P-O	(P-O) ²	(P-O) ² /O
22	25,22	-3,22	10,37	0,411
38	35	3	9	0,257
22	22,13	-0,13	0,02	0
23	22,65	0,35	0,12	0,005
13	9,85	3,15	9,92	1,007
13	13,67	-0,67	0,45	0,033
6	8,64	-2,64	6,97	0,807
9	8,84	0,16	0,03	0,003
7	6,49	0,51	0,26	0,04
7	9	-2	4	0,444
7	5,69	1,31	1,72	0,302
6	5,82	0,18	0,03	0,006
7	7,45	-0,45	0,2	0,027
10	10,33	-0,33	0,11	0,011
8	6,53	1,47	2,16	0,331
6	6,69	-0,69	0,48	0,071
				Σ 3,755

Tab. 22. Pomocná tabulka k H8

P četnost	O četnost	P-O	(P-O) ²	(P-O) ² /O
10	11,32	-1,32	1,74	0,154
5	8,09	-3,09	9,55	1,18
7	6,03	0,97	0,94	0,156
8	4,56	3,44	11,83	2,595
16	16,23	0,23	0,05	0,003
8	11,59	-3,59	12,89	1,112
9	8,64	0,36	0,13	0,015
10	6,53	3,47	12,04	1,844
22	29,44	-7,44	55,35	1,88
29	21,03	7,97	63,52	3,02
17	15,68	1,32	1,74	0,111
10	11,85	-1,85	3,42	0,289
29	21,03	7,97	93,52	3,02
13	14,29	-1,29	1,66	0,116
8	10,65	-2,65	7,02	0,659
3	8,05	-5,05	25,5	3,168
				Σ 19,322